

การปฏิวัติคิวบาและสงครามสเปน - อเมริกา

มัทนา เกษกมล*, D.A.

บทคัดย่อ

บทความนี้จะศึกษาการเข้าสู่สงครามกับสเปนของสหรัฐอเมริกา (ค.ศ. ๑๘๙๘) ซึ่งนับเป็นเหตุการณ์หัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา เหตุที่มาของสงครามนี้เกิดจากการปฏิวัติในคิวบาในปี ๑๘๙๕ ซึ่งเป็นความพยายามของชาวคิวบาที่จะจัดการปกครองของสเปนออกไป สหรัฐฯ เข้าแทรกแซงเหตุการณ์การปฏิวัตินี้ ด้วยเหตุผลทางด้านมนุษยธรรม คือต้องการให้สเปนยุติการปกครองที่กดขี่ในคิวบา การแทรกแซงได้นำไปสู่การประกาศสงครามกับสเปน สงครามส่งผลให้อย่างมหาศาลต่อคู่ต่อสู้ทั้งสอง สเปนสูญเสียความเป็นจักรวรรดิอาณานิคมที่ยิ่งใหญ่ของตนที่มีมานาน ส่วนสหรัฐฯ ก็ขยายอำนาจเข้าครอบครองดินแดนต่าง ๆ ในทะเลแคริบเบียนและในแปซิฟิก อันเป็นการยกฐานะของตนเพิ่มขึ้นสู่ความเป็น "มหาอำนาจระดับโลก" ทั้งหมดนี้ ล้วนเสร็จสิ้นในระยะเวลาที่นับได้ว่าสั้นที่สุด และเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุดประวัติศาสตร์สงครามที่เคยมีมา

กระนั้นก็ดี การเป็นมหาอำนาจระดับโลกดังกล่าว มิได้ทำให้สหรัฐฯ เข้ารับภาระในการรับผิดชอบต่อสิ่งใหม่อันใดในระดับโลก ในช่วงทศวรรษแรกของศตวรรษที่ยี่สิบที่ติดตามมา สหรัฐฯ ยังแสดงให้เห็นว่า มีความระมัดระวังในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ และหลีกเลี่ยงการเข้าพัวพันและทำสัญญาในพันธมิตรกับรัฐบาลต่างชาติ อันเป็นแนวทางที่เคยดำเนินมาแต่เก่าก่อน กระนั้น สงครามครั้งนี้ก็ยังนับได้ว่า เป็นหลักหมายที่สะท้อนถึงทิศทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ ที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไป สหรัฐฯ มิได้เป็นประเทศที่โดดเดี่ยวตนเองอยู่ภายในเขตแดนของประเทศตนเท่านั้น แต่เข้าร่วมกิจกรรมล่าดินแดนอาณานิคมและตลาดต่างประเทศเช่นเดียวกับมหาอำนาจยุโรปอื่น ๆ ทว่า ความสนใจในการล่าอาณานิคมของสหรัฐฯ มีอยู่เพียงขณะหนึ่งภายหลังจากสงครามเท่านั้น หลังจากนั้นมา สหรัฐฯ มิได้ยึดดินแดนอาณานิคมใด ๆ อีก กล่าวได้ว่า การแสวงหาดินแดนอาณานิคมของสหรัฐฯ เป็นเพียงสัญลักษณ์และผลลัพธ์ของทัศนคติและท่าทีใหม่ที่มีต่อโลก ซึ่งเกิดจากสถานการณ์แวดล้อมทั้งภายในประเทศและนานาชาติที่เปลี่ยนแปลงไป

คำสำคัญ: การปฏิวัติ, มหาอำนาจระดับโลก, สหกิจกรรมวินิพนม

Abstract

This article aims to study a turning point in American foreign policy marked by the Spanish-American War in 1898. The war thus begun for motives that primarily humanitarian and sentimental—to help the Cubans in their fight against the Spanish oppressive rule—was to have momentous consequence for both Spain and the United States. For Spain it meant the loss of the last remnants of its once great colonial empire. To the United States it brought the sudden assumption of unprecedented imperial responsibilities and the elevation to the status of "world power." And all this was accomplished in one of the shortest and least costly wars in history.

However, the acquisition of overseas territories in the Caribbean and the Pacific did not cause the United States a assumption of new world responsibilities. In the first decade of the 20th century that followed, American diplomacy was essentially cautious and pragmatic in its relations with foreign governments. Nevertheless, the war did encapsulate the directions of the United States foreign policy. The United States ceased to be a land-bound and isolationist nation and be among the great European powers in the hunt for territories and foreign markets which were the order of the day. But the Americans were more tentative in their drive to annex colonies than did the European. And though the interest in foreign markets remained intense, the urge to add colonial possession soon passed. The acquisition of overseas territories was thus rather the result and symbol of the United States new attitude toward the world. Perhaps, this new attitude was less a reflection on the policy change on the part of the United States than on the transitional nature of contemporary world economy and international affairs.

Keywords: Revolution, World Power, Imperialism

บทนำ

หลังสงครามกลางเมือง (ค.ศ. ๑๘๖๕) เป็นต้นมา ความสนใจของอเมริกาพุ่งไปที่การสร้างเอกภาพภายใน และการสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจ ความสนใจต่อโลกภายนอกและการขยายดินแดนที่เคยมีอยู่ครั้งก่อนสงครามลดน้อยถอยลง ทว่า การแข่งขันกันแสวงหาอาณานิคมในหมู่

มหาอำนาจยุโรปที่กำลังดำเนินอยู่อย่างเข้มข้นขณะนั้น รวมไปถึงปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศในช่วงทศวรรษสุดท้ายของศตวรรษที่สิบเก้า กับทั้งความจำเป็นที่จะต้องหาตลาดต่างประเทศให้กับผลิตผลของอเมริกาที่เพิ่มมากขึ้น (ซึ่งเกินกว่าตลาดภายในจะรองรับได้) ก่อให้เกิดความกังวลในหมู่นักธุรกิจและนักการเมืองบางกลุ่มซึ่งเกรงว่า ผลประโยชน์ของอเมริกาอาจถูกคุกคาม หากอเมริกาไม่สถาปนาอำนาจในต่างแดนเช่นมหาอำนาจยุโรปอื่น ๆ การปฏิวัติในคิวบาใน ค.ศ. ๑๙๕๕ และสงครามสเปน-อเมริกาใน ค.ศ. ๑๘๙๘ ให้โอกาสดังกล่าว ภายหลังสงคราม สหรัฐฯ ได้เข้าสถาปนาอาณานิคมในทะเลแคริบเบียนและแปซิฟิก อันเป็นการละออกจากแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศที่เคยมีมาแต่เก่าก่อน ที่จะต่อต้านระบอบอาณานิคม และหลีกเลี่ยงการเข้าเกี่ยวข้องกับดินแดนต่างชาติ บทความนี้จะเริ่มด้วยการศึกษาเหตุการณ์การปฏิวัติในคิวบา และปฏิกิริยาของสหรัฐอเมริกาต่อเหตุการณ์นี้ จนนำไปสู่สงครามกับสเปนและการสถาปนาอาณานิคมที่ตามมาหลังจากนั้น ทั้งนี้ รวมถึง ข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในหมู่นักชาวอเมริกันต่อการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศ และปฏิกิริยาของนานาชาติ ต่อการก้าวขึ้นเป็นมหาอำนาจระดับโลกของสหรัฐอเมริกา

คิวบาและสหรัฐอเมริกา

การปฏิวัติคิวบา ใน ค.ศ. ๑๙๕๕ อันเป็นความพยายามของชาวคิวบาที่จะจัดการปกครองที่กดขี่ของสเปนออกไป มีโซ่สิ่งใหม่ นับตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๒๓ เป็นต้นมา คิวบามีการปฏิวัติถึงเก้าครั้ง (Combs, 1997, p. 140) ระบบการปกครองที่กดขี่มิได้ให้อิสระแก่ชาวคิวบาและความไม่เป็นธรรมทางสังคมเป็นเหตุสำคัญของความไม่สงบเหล่านี้ ชาวสเปนซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยของประเทศ ยึดกุมความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ และเอกสิทธิ์ในการดำรงตำแหน่งในรัฐบาล กองทัพ และองค์กรทางศาสนาและพลเรือน ในขณะที่ชนผิวขาวชาวพื้นเมือง (ซึ่งเป็นชาวสเปนที่เกิดในคิวบา หรือพวกเชื้อคนตม) และชนผิวดำ (ชนพื้นเมืองเดิม และผู้ที่อพยพมาจากแอฟริกา) แทบไม่มีสิทธิอันใด ปัญหาพื้นฐานแรงหนักขึ้น เพราะนับตั้งแต่ต้นศตวรรษที่สิบเก้าเป็นต้นมา สเปนประสบปัญหาเศรษฐกิจถดถอยในประเทศ รัฐบาลจึงสนับสนุน (ซึ่งรวมถึงทางด้านการเงิน) ให้ประชาชนอพยพเข้ามาตั้งรกรากที่คิวบา โครงสร้างสังคมของคิวบาที่ให้อิสรภาพแก่ชาวสเปน ซึ่งในตอนนี้มีจำนวนมากขึ้น ยิ่งส่งผลให้ชาวคิวบาเสียเปรียบหนักขึ้น จนเป็นเหตุให้พยายามที่จะก่อการปฏิวัติอยู่เสมอ (Smith, 1994, pp. 1-3)

โดยทั่วไปแล้ว เหตุการณ์ในคิวบาเป็นที่สนใจของชาวอเมริกันโดยทั่วไป ชาวอเมริกันเป็นนักขยายดินแดน กล่าวได้ว่า ความต้องการขยายดินแดนของชาวอเมริกันมีมาตั้งแต่จุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ความมีอยู่ของชนชาตินี้ ภายหลังจากได้ดินแดนลุยเซียนา (ค. ศ. ๑๘๐๓) และต่อมาที่ฟลอริดา (ค. ศ. ๑๘๑๙) แล้ว ในสายตาของชาวอเมริกัน คิวบาก็น่าที่จะเป็นดินแดนในลำดับถัดไป เพราะคิวบาอยู่ห่างจากชายฝั่งฟลอริดาเพียงในราว ๙๐ ไมล์ นอกจากนี้ในแง่

ยุทธศาสตร์ ที่ตั้งของคิวบาก็นับว่าสำคัญแก่อเมริกา เพราะเป็นจุดที่เส้นทางการค้าของทะเลแคริบเบียนและอ่าวเม็กซิโกมาบรรจบกัน หากชาติที่ไม่เป็นมิตรกับอเมริกาได้ครอบครองคิวบา ก็อาจจะทำให้คิวบาเป็นเสมือนช่องแคบยิบรอลตาร์* ที่จะทำให้เมืองท่าต่าง ๆ ในบริเวณอ่าวเม็กซิโกและปากแม่น้ำมิสซิสซิปปีถูกปิดตาย (Baily, 1969, p. 285)

ทว่า ประเด็นที่เป็นข้อขัดขวาง ก็คือ คิวบาเป็นเกาะที่แยกออกไปจากภาคพื้นทวีปอเมริกาเหนือ และมีชนต่างเชื้อชาติและวัฒนธรรมอาศัยอยู่ เมื่อประกอบกับระบบทาสที่ยังคงมีอยู่ในคิวบา ทำให้ชาวอเมริกันมีความเห็นว่า ไม่ควรถือให้คิวบาเป็นส่วนหนึ่งของ "Manifest Destiny"^๑ เหมือนเช่นเท็กซัสและแคลิฟอร์เนียที่จะต้องผนวกเข้ามา

อย่างไรก็ดี แม้การผูกพันทางด้านการเมืองกับคิวบาจะมีได้พัฒนาขึ้นมา แต่ในทางเศรษฐกิจ นับว่า มีอยู่อย่างสูง การค้าและการลงทุนด้านอุตสาหกรรมน้ำตาลซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจของคิวบานับตั้งแต่ทศวรรษ ๑๘๓๐ เป็นต้นมา ส่วนใหญ่เป็นการลงทุนของอเมริกา และมีตลาดใหญ่อยู่ที่อเมริกาเช่นกัน โดยกระบวนการการค้าและการลงทุนดังกล่าว อเมริกาจึงค่อย ๆ เข้าแทนที่สเปนในฐานะคู่ค้าที่ใหญ่ที่สุดของคิวบา เช่นกันกับเพื่อนบ้านอื่น ๆ ของอเมริกาในทะเลแคริบเบียนและอเมริกาเอง ในเวลาไม่นานคิวบาได้กลายเป็นเสมือนส่วนหนึ่งของจักรวรรดิเศรษฐกิจ "อย่างไม่เป็นทางการ" ของอเมริกา เพราะความกังวลหาหรือความถดถอย หรือแม้แต่ว่าความอยู่รอดทางเศรษฐกิจของคิวบา ที่พึ่งพาอยู่กับอเมริกา หรืออีกนัยหนึ่ง ความจำเป็นที่จะต้องนำสินค้าเข้าตลาดในอเมริกาอย่างต่อเนื่อง (Smith, 1994, pp. 29-30)

นอกจากความผูกพันทางเศรษฐกิจที่มีอยู่อย่างสูงแล้ว ภายหลังจากที่ทั้งสองประเทศเล็กทาสหลังสงครามกลางเมือง ก็นับเป็นการจัดซื้อขัดขวางต่อการเข้าแทรกแซงโดยเฉพาะเมื่ออเมริกามีความคิดที่จะรื้อวงคลองเชื่อมสองมหาสมุทรในอาณาบริเวณคอคอด (ปานามา) และมีความต้องการที่จะตั้งฐานทัพเรือในทะเลแคริบเบียน เพื่อปกป้องบริเวณคอคอด ก็ยิ่งทำให้คิวบาเป็นที่น่าปรารถนามากยิ่งขึ้นเป็นทวีคูณ

ในช่วงทศวรรษ ๑๘๘๐ เมื่อคิวบาเกิดการปฏิวัติครั้งใหญ่ ที่เรียกกันว่า สงครามสิบปี (Ten Years' War, 1868-1878) เพื่อต่อต้านการปกครองของสเปน ประธานาธิบดียูลิสซีส แกรนท์^๒

* ช่องน้ำแคบ ๆ ซึ่งตั้งอยู่บริเวณปากทางเข้า-ออกระหว่างทะเลเมดิเตอร์เรเนียนทางด้านตะวันตกกับมหาสมุทรแอตแลนติก

^๑ เป็นแนวคิดหนึ่งของลัทธิเหยียดผิว (Racism) ของชาวอเมริกัน ที่ว่า ไม่ควรนำดินแดนหรือชนเชื้อชาติที่ถือกันว่า ด้อยกว่าอเมริกันในแง่ชาติพันธุ์เข้ามาร่วมอยู่ในสหภาพ เพราะอาจจะทำให้เกิดทางเลือกที่ไม่พึงปรารถนาสองประการ คือ ๑) จำนวนชนมากมายของพวกเขาจะกดขี่ระบบของอเมริกันคนท้องถิ่น หรือ ๒) สหรัฐอเมริกาต้องเปลี่ยนตัวเองไปเป็นจักรวรรดิลานาในเคม ซึ่งเท่ากับเป็นการทอดทิ้งหลักการ (ประชาธิปไตย) ที่เป็นรากฐานของอเมริกันแต่ดั้งเดิมมา

^๒ ในยุคก่อนสงครามกลางเมือง ผู้สนับสนุนการวิพากษ์การใช้กระบวนการขยายดินแดนเป็นส่วนหนึ่งของการขยายระบบทาส ซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงกับฝ่ายผู้ไม่สนับสนุนการมีทาส การขยายดินแดน จึงมักต้องชะงักลง เพราะความไม่สามารถเห็นพ้องต้องกันเรื่องระบบทาสภายในประเทศ (ดังเช่นในกรณีการขยายอำนาจเข้าสู่คิวบา)

^๓ หมายถึงดินแดนที่พระเจ้าเป็นเจ้าทรงกำหนดให้ชาวอเมริกันเข้าไปเผยแพร่และหาหรือสถาปนาการปกครองระบอบประชาธิปไตย

^๔ Ulysses Grant ประธานาธิบดีคนที่ ๑๘ ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันที่ ๒๑ สิงหาคม ค.ศ. ๑๘๖๙ - ๑๘๗๕

ได้เตรียมการที่จะเข้าแทรกแซง ทว่า เสี่ยงคัดค้านจากสภาของเกรตบริเตนที่ไปผนวกดินแดนที่มีคนต่างเชื้อชาติ และวัฒนธรรมอาศัยอยู่ทำให้ประธานาธิบดีแมกนีย์ต้องหยุดยั้งการเคลื่อนไหวลง อย่างไรก็ตาม ทุก ๆ ฝ่ายในอเมริกา รวมทั้งฝ่ายที่คัดค้านประธานาธิบดีแมกนีย์ ก็ได้ต้องการที่จะเห็นชาติใดเข้ามาแทนที่การปกครองที่เห็นกันว่าไร้มนุษยธรรมของสเปน ความหวุ่นวิตกของทั้งสองพรรคการเมืองของอเมริกันก็ออกแล้วว่า ความวุ่นวายในคิวบา อาจเป็นเหตุจูงใจให้สเปนขอความช่วยเหลือจากชาติยุโรปอื่น ๆ ซึ่งก็เท่ากับมีชาวยุโรปชาติใหม่เข้ามาแทรกแซงคิวบา อันเป็นการละเมิดหลักการมอนโรโดยตรง^๖ ในช่วงทศวรรษ ๑๘๙๐ สหรัฐฯ ถึงกับออกประกาศทั่วไประบุว่าในทำนองเตือนมิให้เยอรมนีคิดเข้าครอบครองคิวบา หลังจากมีข่าวลือว่า เยอรมนีกำลังหาหนทางที่นำไปสู่การเข้าแทรกแซงในคิวบา (Combs, 1997, p. 140)

การปฏิวัติคิวบาในปี ๑๘๙๕ และความช่วยเหลือของชาวอเมริกัน

ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกในปี ค.ศ. ๑๘๙๓ และการที่สหรัฐฯ ออกกฎหมายกำแพงภาษี (Wilson-Gorman Tariff Act) ในปี ค.ศ. ๑๘๙๔ ขึ้นภาษีสินค้านำเข้าจากคิวบาถึง ๔๐ เปอร์เซ็นต์ ส่งผลให้ตลาดนำเข้าของคิวบาพินาศลง ปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น และความลำบากยากแค้นในหมู่ชาวกิวบาที่ยากจนซึ่งทรุดหนักลง ส่งผลให้เกิดการปฏิวัติ (หรือการกบฏในสายตาของสเปน) ของชาวกิวบาปะทุขึ้นมาอีกครั้งในเดือนกุมภาพันธ์ ๑๘๙๕

แม้ถึงช่วงของการปฏิวัติของคิวบาครั้งนี้ อเมริกามีความมั่งคั่งและเข้มแข็งมากยิ่งขึ้นทั้งในทางเศรษฐกิจและการทหาร ซึ่งหมายถึงความพร้อมกับการที่จะเข้าแทรกแซงมากยิ่งขึ้นกว่าในยุคของประธานาธิบดีแมกนีย์ ชาวอเมริกันสนใจเหตุการณ์ในคิวบาครั้งนี้เป็นอย่างมาก นอกจากความไม่ชอบสเปนเพราะความขัดแย้งมีอยู่เสมอมาในประวัติศาสตร์ของการขยายดินแดนของอเมริกาแล้ว ยังเนื่องมาจากกลัวเส้นอาชวามีสีสันถึงความเลวร้ายและน่ากลัวของสงครามของหนังสือพิมพ์ในอเมริกา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หนังสือพิมพ์ของสองค่ายยักษ์ใหญ่ของอเมริกาคือ นิวยอร์กเวิลด์ ของโจเซฟ พูลลิชเชอร์ และนิวยอร์กเจอร์นัล ของวิลเลียม แรนดอล์ฟ เฮิร์สต์ ซึ่งแข่งขันกันในการจำหน่าย สิ่งพิมพ์ของฝ่ายอื่น ๆ เช่น ฝ่ายนิยายโปรเตสแตนต์ ฝ่ายธุรกิจและการพาณิชย์ เป็นต้น ก็ให้ความสนใจกับเรื่องราวที่เกิดขึ้นในคิวบา และหลังจากเสนอข่าวแล้ว ก็มักลงท้ายด้วยการเรียกร้องให้อเมริกาใช้นโยบายจักรวรรดินิยมและการแทรกแซงเพื่อ "... ทำสงครามครูเสดต่อต้านการปกครองที่ป่าเถื่อน...ยอมรับต่อชะตาอันหลีกเลี่ยงไม่ได้ในการที่จะต้องแบกรับความรับผิดชอบเหนือคิวบา..." (DeConde, 1978, p. 310)

^๖ คำประกาศของประธานาธิบดีแมกนีย์ใน ค.ศ. 1823 ที่แสดงถึงความเชื่ออันลึกซึ้งของสหรัฐอเมริกาที่ว่า มหาสมุทรแอตแลนติกและแปซิฟิกแยกโลกใหม่ (ทวีปอเมริกาทั้งสอง) ออกเป็นบริเวณพลที่แยกจากโลกเก่า (ยุโรป) อย่างเห็นได้ชัด ดังนั้น ชาติต่าง ๆ ในโลกใหม่ ก็ควรจะแยกตนเองให้พ้นจากการเกี่ยวพันและการขยายอำนาจอาณานิคมของชาวโลกเก่า คำประกาศนี้ ได้ถูกแปรออกมาเป็นนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา (ซึ่งเริ่มใช้อย่างจริงจังมาหลังสงครามกลางเมือง - ค.ศ. 1865) เป็นต้นมา ที่จะทำให้ดินแดนในโลกใหม่ปลอดพ้นจากอิทธิพลและการแทรกแซงใด ๆ ของชาติยุโรป

การประกาศความเป็นกลางของรัฐบาลคลีฟแลนด์

ในขณะที่ทางฝ่ายประชาชนกระตือรือร้นที่จะสนับสนุนการกระทำของฝ่ายปฏิวัติ และต้องการให้อเมริกาเข้าแทรกแซงนั้น ทางฝ่ายรัฐบาล โดยประธานาธิบดีโกรเวอร์ คลีฟแลนด์^๔ กลับสนใจที่จะเห็นเหตุการณ์ยุติลงโดยเร็วไม่ว่าฝ่ายใดจะชนะ เพื่อที่จะได้หันความสนใจมาที่การฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของเขา เพราะสงครามส่งผลกระทบต่อการค้าและการลงทุนของสหรัฐฯ อย่างมาก นอกจากนี้แล้ว ประธานาธิบดีคลีฟแลนด์ ยังเคลือบแคลงต่อเป้าหมายของพวกก่อการ (ตามรายงานที่เขาได้รับ) ว่า อาจก่อตั้ง “สาธารณรัฐมิฟ” ขึ้นมา ดังนั้น สิ่งแรกที่เขากระทำคือ ออกกฎหมายความเป็นกลาง ซึ่งผ่านให้ดินแดนอเมริกาเป็นฐานในการระดมกำลังหรือปฏิบัติการใด ๆ ทั้งสิ้นที่เกี่ยวกับการปฏิวัติในคิวบา (Smith, 1994, p. 31)

ความใกล้ชิดกันทางด้านภูมิศาสตร์ระหว่างอเมริกากับคิวบา ทำให้รัฐบาลไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายเป็นกลางอย่างมีประสิทธิภาพได้ ความช่วยเหลือทั้งในด้านมนุษยธรรมและอาวุธหลังไหลออกไปจากอเมริกาอย่างไม่ลดทอน เป็นความช่วยเหลือทั้งที่มาจากจากพวกผู้รักชาวคิวบา และจากชาวอเมริกันที่เห็นอกเห็นใจ (ชาวสเปนและชาวอเมริกันเชื้อสายอเมริกันได้รับฟังจากเพียงทางฝ่ายขบวนการปฏิวัติเสียเป็นส่วนใหญ่ ถึงความทารุณโหดร้ายของพวกสเปนในการปราบปรามชาวคิวบา เช่นการตั้งค่ายกักกันและการทรมานนักโทษกบฏ) เจ้าอาณานิคมของชาวอเมริกันให้ส่งความช่วยเหลือ นอกจากนี้แล้ว เหล่านักปฏิวัติจำนวนมากที่เป็นชาวอเมริกันที่มีเชื้อสายดั้งเดิมในทางคิวบา เมื่อถูกจับก็มักขอการคุ้มครองภายใต้ธงอเมริกัน ซึ่งทางการอเมริกันก็เข้าแทรกแซงเพื่อให้ความช่วยเหลือ รัฐบาลสเปนให้ความร่วมมืออย่างดี แต่ก็กล่าวหาอเมริกาที่ให้การสนับสนุน เพราะหากปราศจากอาวุธและเงินช่วยเหลือจากอเมริกา การปราบปรามการต่อต้านคงจะเสร็จสิ้นไปแล้ว (DeConde, 1978, p. 310)

ทางฝ่ายสภาของเกรต ก็ดูเหมือนว่า จะร่วมอยู่ในอารมณ์เดียวกันกับภาคประชาชน ดังจะเห็นได้จากทั้งสองพรรคการเมืองในสภา ต่างแข่งขันกันในการแสดงความเห็นอกเห็นใจชาวคิวบา โดยมองว่า การต่อสู้ของชาวคิวบานั้น เป็นเอกชนเดียวกับการต่อสู้ของชาวอเมริกันเพื่อเป็นเอกราชจากอังกฤษ ทั้งสภายังร่วมกันลงมติอย่างเป็นเอกฉันท์ให้อเมริการับรองสถานะภาพการต่อสู้ของชาวคิวบา

เนื่องจากเห็นว่าการกระทำของสภาดังกล่าว เป็นการก้าวก้าวภาระหน้าที่ของฝ่ายบริหาร ประธานาธิบดีคลีฟแลนด์ จึงเพิกเฉยต่อมติดังกล่าว ในส่วนหนึ่งก็เพราะเกรงว่า การประกาศรับรองสถานะภาพของการต่อสู้ของพวกต่อต้านอาจส่งผลให้สเปนไม่พอใจ และปฏิเสธที่จะรับผิดชอบในการปกป้องทรัพย์สินของชาวอเมริกันในคิวบา ทั้งความเสียหายที่เกิดขึ้น ก็ยากแก่การเรียกร้องค่าชดเชยได้ อย่างไรก็ตามก็ดี ประธานาธิบดีคลีฟแลนด์ ก็ได้บรรเทาความขุ่นเคืองของสภา โดยการสั่ง

^๔ Glover Cleveland ประธานาธิบดีคนที่ ๒๔ ตั้งกัทธิพรรคโมแครต ดำรงตำแหน่งระหว่าง ค.ศ. ๑๘๙๓ - ๑๘๙๗

การให้รัฐมนตรีต่างประเทศ ริชาร์ด ไอลนีย์ ส่งบันทึกถึงอัครราชทูตสเปนในวอชิงตัน เพื่อแจ้งว่า อเมริกาพร้อมที่จะให้ความร่วมมือกับสเปนเพื่อให้เกิดการตกลงข้อขัดแย้งระหว่างสองฝ่ายอย่างสันติวิธี โดยขอให้สเปนให้อิสระภาพแก่ชาวคิวบาที่จะจัดการปกครองตนเอง ในขณะเดียวกัน สเปนก็ยังคงมีสิทธิในอิทธิพลเหนือเกาะคิวบา ต่อไป (Smith, 1994, p. 35)

ฝ่ายสเปนนั้นตระหนักดีว่า ตนกำลังเผชิญกับมหาอำนาจใหญ่ที่มีความพร้อมและความสามารถในการแทรกแซง ไม่ว่าจะเป็นทางการทูต การทหาร หรือเศรษฐกิจ และเชื่อว่า เป้าหมายที่แท้จริงของอเมริกาในกรณีนี้ คือการผนวกดินแดนคิวบานั่นเอง อย่างไรก็ตาม สเปนก็ตอบบันทึกของรัฐมนตรีต่างประเทศไอลนีย์ โดยชี้แจงว่า เรื่องทั้งหมดเป็นอิทธิพลภายในของสเปน ในด้านการปฏิรูปการปกครองนั้น จะกระทำได้อีกหลังจากความสงบเรียบร้อยขึ้นแล้ว ซึ่งสเปนก็ตัดสินใจแล้วว่า จะปราบปรามโดยวิธีการทางทหาร สเปนไม่ต้องการคำแนะนำและช่วยเหลือทางการทูตใด ๆ จากอเมริกา สิ่งที่อเมริกาสามารถช่วยสเปนได้ คือ รักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัด และระงับยับยั้งมิให้พวกกบฏใช้แผ่นดินอเมริกากระทำการใด ๆ ที่เป็นการต่อต้านรัฐบาลสเปน (Smith, 1994, p. 36)

ในส่วนองฝ่ายขบวนการปฏิวัตินั้น แม้จะพอใจกับความช่วยเหลือที่ได้รับจากชาวอเมริกันทั้งในด้านวัตถุและกำลังใจ ตลอดจนการสนับสนุนจากรัฐบาลอเมริกันที่จะให้พวกเขาได้มีอิสระทางการเมือง แต่ทัศนคติของพวกเขา โดยทั่วไปแล้ว แตกต่างจากรัฐบาลสเปน คือเกรงว่า ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดจนเกินไปกับอเมริกา อาจทำให้ดินแดนของพวกเขาถูกผนวกเข้ากับอเมริกา ดังนั้น พวกขบวนการปฏิวัติจึงมักประกาศอยู่เสมอว่า ชัยชนะในสงคราม จะต้องเกิดขึ้นโดยชาวคิวบาเอง (Smith, 1994, p. 32)

หนึ่งปีผ่านไปหลังจากการติดต่อกับทางการทูตกับสเปนของรัฐบาลคลีฟแลนด์ สถานการณ์ก็ยังไม่ดีขึ้น มีการประเมินตัวเลขออกมาในปี ค.ศ. ๑๘๙๔ ว่า ประชากรของเกาะราวสี่แสนคน เสียชีวิตลงในช่วงการปฏิวัติ (Combs, 1997, p. 142) กับทั้งเศรษฐกิจของคิวบา ซึ่งรวมถึงเงินลงทุนของอเมริกาเสียหายยับเยิน ดังนั้นในสุนทรพจน์อำลาจากตำแหน่งที่กล่าวต่อสภาองเกรส ประธานาธิบดีคลีฟแลนด์ จึงได้ย้ำอีกครั้งหนึ่งถึงข้อเสนอของอเมริกา ที่จะเป็นตัวกลางให้ทั้งสองฝ่ายได้มาเจรจากัน หนว่ ในครั้งนี้ เขาเสริมด้วยว่า "ความอดทนของเรา ต่อการรอคอยให้สเปนยุติการสู้รบ มีจำกัด" (Smith, 1994, p. 36)

* เมล่านักปฏิวัติที่กระทำการอยู่ในคิวบา มักมุ่งเอาทำลายทรัพย์สินและสาธารณวัตถุเป็นการลงทุนของชาวอเมริกันเป็นสำคัญ เพราะรู้ว่า นี่จะเป็นปัจจัยที่เข้าอารมณ์ของชาวอเมริกัน และทำให้รัฐบาลอเมริกันเข้าแทรกแซงได้เร็วขึ้น

การพยายามกดดันโดยวิถีทางการทูตของรัฐบาลแมคคินลีย์

ประธานาธิบดี วิลเลียม แมคคินลีย์^{*} ซึ่งเข้ารับตำแหน่ง ในเดือนมีนาคม ค. ศ. ๑๘๙๗ ก็มี ความคิดเห็นไม่แตกต่างจากอดีตประธานาธิบดีคลีฟแลนด์ กล่าวคือ เขาเห็นว่า ภารกิจเบื้องต้นนั้น คือต้องนำอเมริกาออกจากภาวะวิกฤติเศรษฐกิจ และในเรื่องคิวบา สหรัฐฯ ต้องทำให้สงครามยุติลง โดยเร็ว โดยนำสเปนและคิวบามาเจรจากันดีกว่าที่จะใช้กำลัง โดยส่วนตัวประธานาธิบดีแมคคินลีย์ นั้น โดยอันที่จริงมิใช่รักสันตินิยม แต่ความที่เคยเป็นนักรบในสงครามกลางเมืองมาก่อน เขาจึงเกลียดการทำลายล้างชีวิตมนุษย์ และความทุกข์ทรมานที่เกิดจากการสงคราม ถึงที่เขาไม่ต้องการ อย่างยิ่งคือ เหตุการณ์ในคิวบาทำให้สหรัฐฯ ต้องเข้าสู่สงคราม (Smith, 1994, p. 37) ทว่า เช่นเดียวกับที่ประธานาธิบดีคลีฟแลนด์ประสบมา แรงกดดันที่มาจากทั้งสภาสองเกรส หนังสือพิมพ์ และ มติมหาชน ซึ่งกระตือรือร้นกับการเข้าแทรกแซง ทำให้เขาคิดว่าต้องกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง

หลังจากที่ได้ศึกษารายงานของวิลเลียม เอ. คาลกูน ที่ตัวเขาเองส่งเข้าไปในคิวบา เพื่อสืบหาข้อเท็จจริงในฐานะทูตพิเศษส่วนตัวของประธานาธิบดี เขาก็ได้ข้อสรุปว่า กองทัพของ สเปนสามารถเอาชนะในสงครามได้ แต่จะต้องสูญเสียค่าใช้จ่ายอย่างมหาศาล ซึ่งอาจมีผลสร้างความพินาศให้แก่ทั้งคิวบาและประชาชนผู้อาศัยอยู่บนเกาะ หรือในอีกทางหนึ่ง หากพวกเขว่นการปฏิวัติสามารถเอาชนะได้ ผลที่จะตามมาคือ ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นและเชื้อชาติ จะแผ่ขยายออกไป (Smith, 1994, pp. 37-38) ทั้งโดยมนุษยธรรมและผลประโยชน์ของชาติ สหรัฐฯ จึงมีภาระหน้าที่ที่ต้องกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด ดังนั้น ในเดือนกรกฎาคม ค. ศ. ๑๘๙๗ สตูเอิร์ต แอล. วูดพอร์ต อัครราชทูตสหรัฐฯ 4 คนใหม่ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ไปประจำที่มาดริด จึงได้รับ มอบหมายให้นำทัศนคติส่วนตัวของประธานาธิบดีแมคคินลีย์ไปยื่นให้แก่รัฐบาลสเปน ทัศนคติเหล่านั้น ประกอบด้วย 1) ขอให้นับเป็นยุติค่ายกักกันประชาชน 2) ให้หยุดยิงและยุติการสู้รบ และ 3) ให้ทั้งสองฝ่ายหันมาเจรจากัน ซึ่งจะนำไปสู่ความเป็นอิสระในทางการเมืองของชาวคิวบา โดยเร็ว (Smith, 1994, p. 38; LaFaber, 2003, p. 139)

บังเอิญที่ว่า ระหว่างที่ประธานาธิบดีแมคคินลีย์เริ่มออกแรงกดดันอยู่นั้น ภายในสเปน เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยนายกรัฐมนตรีที่มีหัวอนุรักษนิยมถึงแก่สัญกรรมเพราะถูกลอบสังหาร และรัฐบาลที่เข้ามาใหม่มีความเป็นเสรีนิยมมากขึ้น รัฐบาลใหม่ผ่อนคลายมาตรการปราบปรามที่รุนแรง พร้อมกับวางนโยบายปฏิรูปเพื่อให้ชาวคิวบามีอิสระเพิ่มมากขึ้นภายในจักรวรรดิสเปน

ภาวการณ์ที่ผ่อนคลายลงนี้ มีเหตุสืบเนื่องมาจากปัจจัยทางการเมืองภายในของสเปนโดยแท้ และการกดดันทางการเมืองของอเมริกาเน้น รัฐบาลสเปนนำมาใช้เพียงเพื่อให้นโยบายของรัฐบาลมีน้ำหนักและเป็นที่ยอมรับมากขึ้นเท่านั้น ทว่า ประธานาธิบดีแมคคินลีย์ ก็มีได้ข้ออ้างที่จะทำให้ภาพ

^{*} William McKinley ประธานาธิบดีคนที่ 25 สังกัดพรรครีพับลิกัน อสัญกรรมระหว่างดำรงตำแหน่งเพราะถูกลอบสังหาร ใน ค.ศ. 1901

ทั้งหมดออกมาในฐานะที่เป็นการสนองรับต่อการริเริ่มทางการทูตของเขา และในเวลาเดียวกัน ก็เป็นการช่วยลดแรงกดดันจากสภาองเกรสที่เรียกร้องต้องการให้รัฐบาลเข้าแทรกแซงในทันทีลงไปได้ ประธานาธิบดีแมคคินลีย์หวังด้วยว่า ข้อเสนอของเขาจะบังคับให้ทั้งสองฝ่ายหันมาทำความตกลงกันในไม่ช้า

อย่างไรก็ดี ความหวังของประธานาธิบดีแมคคินลีย์ต้องมลายไป เพราะในต้นปี ค.ศ. ๑๘๙๘ เกิดการเดินขบวนประท้วงความเป็นอิสระของชาวคิวบาโดยชาวสเปนในคิวบา เพราะพวกเขายอมรับไม่ได้ กับการที่จะถูกปกครองโดยชาวพื้นเมือง ในประเทศสเปนก็เกิดการประท้วงด้วยเช่นกัน เพราะสำหรับชาวสเปนโดยเฉพาะอย่างยิ่งบนที่นา (ที่ดินนับเป็นอาณานิคมที่จงรักภักดีต่อสเปนมากกว่าอาณานิคมในที่อื่น) การสูญเสียอาณานิคมลาตินอเมริกาเมื่อต้นศตวรรษที่สิบเก้า เป็นความอัปยศอย่างยิ่งแก่สเปน อาณานิคมที่ยังเหลืออยู่เพียงน้อยนิด (ได้แก่ คิวบา เปอริโตริโก ฟิลิปปีนส์ และพื้นที่เล็ก ๆ อีกไม่มากนักในมหาสมุทรแปซิฟิก และแอฟริกาเหนือ) จึงมีความสำคัญแก่สเปนในทางจิตวิทยา ในแง่ที่ว่า เป็นประจักษ์พยานของความยิ่งใหญ่ในอดีตที่ยังหลงเหลืออยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคิวนั้น ยังเป็นเกาะที่ใหญ่ที่สุดและมั่งคั่งทางเศรษฐกิจที่มั่งคั่งที่สุดในเขตเวสต์อินดีสอีกด้วย การสูญเสียคิวบาจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจยอมรับได้ (Smith, 1999, p. 2)

สำหรับทางฝ่ายขบวนการปฏิวัตินั้น ข้อเสนอจากรัฐบาลใหม่ของสเปนที่ให้เพียงแค่อิสระทางปกครอง ไม่เพียงพอสำหรับพวกเขา เพราะสิ่งที่พวกเขาต้องการคือเอกราชเท่านั้น ดังนั้นพวกเขาจึงปฏิเสธข้อเสนอเหล่านั้น และต่อสู้ต่อไป

การทูตมาถึงทางตัน

เมื่อสถานการณ์ความวุ่นวายหวนกลับมาอีก ประธานาธิบดีแมคคินลีย์ ซึ่งเกรงว่า ความวุ่นวายอาจเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่ชีวิตและทรัพย์สินของชาวอเมริกัน จึงได้ส่งเรือรบเมน เข้าไปยังท่าเรือเมืองฮาวานาในตอนปลายเดือนมกราคม (๑๘๙๘) เพื่อคุ้มครอง รัฐมนตรีกระทรวงทหารเรือ จอห์น ดี. ลونغ ยืนยันกันว่า การเดินทางไปของเรือเมนนี้ เป็นการเยียมเยียนเพื่อมิตรภาพ มิใช่เพื่อบีบบังคับสเปน ดังที่มีคำครหาจากบางเสียงดังขึ้นมาก ทางฝ่ายสเปนนั้นก็รู้สึกหวั่นวิตก แต่ก็ไม่อาจจะคัดค้านอันใดได้ เพราะเรือรบสเปนเองก็เคยเดินทางมาเยี่ยมเยียนนิวยอร์กเพื่อมิตรภาพครั้งที่ผ่านมามีมานานก็ในเดือนเมษายน ค. ศ. ๑๘๙๗ (DeConde, 1978, pp. 312-313) สเปนหวั่นเกรงว่า การส่งเรือเมนเข้ามา อาจเป็นเหตุให้พวกเขากบฏอีกเห็นขึ้นมามาก เพราะคิดว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสเปนกับสหรัฐกำลังย่ำแย่ลง

สเปนยังไม่ลดบายใจหนักขึ้นไปอีก เมื่อหนังสือพิมพ์นิวยอร์กเจอร์นัลประจำวันวันที่ ๙ กุมภาพันธ์ (๑๘๙๘) ตีพิมพ์จดหมายส่วนตัวของราชทูตสเปนประจำกรุงวอชิงตัน ดูบุช เดอ ลอม

ซึ่งเขียนถึงนักการเมืองสเปนผู้หนึ่งในปลายเดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๘๙๙ วิชาทศบุคลิภาพของประธานาธิบดีแมคคินลีย์ว่า "...เป็นผู้ที่อ่อนแอ และเป็นนักสร้างควมนิยมชมชอบในตัวเขาจากฝูงชน..." (Combs, 1997, p. 143) สำเนาจดหมายนี้ หนังสือพิมพ์ได้มาจากเหล่านักปฏิวัติคิวบา

อย่างไรก็ดี ความตื่นเต้นและมีสีสันของข่าวนี้ ก็ถูกกลบลงเพียงหนึ่งสัปดาห์หลังจากนั้น ด้วยข่าวลือของเรื่องเรือเมนระเบิดที่ทำเรือฮาวานาในวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๙๘ การระเบิดครั้งนี้ มีผู้เสียชีวิตทั้งหมด ๓๕๔ คน และในจำนวนนี้ เป็นชาวอเมริกัน ๒๖๖ คน สาเหตุของการระเบิดไม่เป็นที่แน่ชัด แต่ความเคลือบแคลงสงสัยที่ถกเถียงกันในอเมริกาก็คือ อย่างไรเสีย สเปนต้องมีส่วนอยู่ไม่มากนักน้อยกับเหตุการณ์ครั้งนี้ ยอดจำหน่ายหนังสือพิมพ์พุ่งขึ้นพร้อมกับอารมณ์ของมหาชนอเมริกันที่ต้องการให้มีการโต้กลับโดยวิธีทางการทหาร ถึงตอนนั้น การทำสงครามกับสเปนมีโอกาที่จะเป็นไปได้ดัง

ทว่า ประธานาธิบดีแมคคินลีย์พยายามส่วนระแรมหาชนที่ต้องการให้ประเทศทำสงครามโดยใช้วิธีกดดันทางการเมืองและการทูตอย่างหนักแน่น เพราะเมื่อพิจารณาอย่างถ่องแท้แล้ว เป็นเรื่องยากที่อเมริกาจะสู้เชิงกลกับสเปนด้วยสงคราม ทันทีที่เกิดเหตุการณ์เกิดขึ้น ทหารอเมริกันในท้องถิ่นปฏิบัติการได้อย่างรวดเร็วและนำชมเชยในการช่วยเหลือผู้รอดชีวิต สมเด็จพระราชินีนาถมาเรียคริสตินา ผู้สำเร็จราชการแห่งสเปนส่งพระราชสาส์นแสดงความเสียพระราหฤทัยและเห็นอกเห็นใจอย่างเป็นทางการ รัฐบาลสเปนก็ได้กระทำเช่นกัน นอกไปจากนี้แล้ว กับต้นเรือเมนและถ้ำน้ำที่สเปนในฮาวานาต่างให้ความเห็นว่า เหตุการณ์ครั้งนี้ น่าจะเป็นอุบัติเหตุ มิใช่เกิดจากการกระทำโดยความตั้งใจ อุบัติเหตุของเรือรบที่ไร้เชื้อเพลิงถ่านหินที่ระเบิดและไหม้ไฟนั้น ก็เป็นกรณีที่เกิดขึ้นอย่างคาดไม่ถึง อย่างไรก็ดี ประธานาธิบดีแมคคินลีย์ได้ตั้งคณะกรรมการขึ้นสอบสวนข้อเท็จจริงซึ่งประกอบด้วยนายทหารเรืออเมริกันสามคน โดยมีกัปตันวิลเลียม แซมสัน ผู้บัญชาการเรือโอไฮโอ เป็นประธาน แม้ว่าจะต้องเข้าร่วมมือกับเจ้าหน้าที่สเปนในท้องถิ่น แต่คณะกรรมการก็ได้รับคำสั่งโดยเฉพาะว่า การสอบสวนนี้ให้เป็นภารกิจของอเมริกันอย่างอิสระ (Smith, 1994, p. 41) พร้อมกันนั้น ประธานาธิบดีก็เสนอของบประมาณฉุกเฉินทางทหารจำนวนห้าสิบล้านดอลลาร์ ซึ่งสภาอนุมัติอย่างรวดเร็ว

ภายในห้าสัปดาห์ คณะกรรมการสอบสวน สรุปสาเหตุของการระเบิดของเรือเมนว่า เกิดขึ้นภายนอกลำเรือ^{๙๙} ที่เป็นไปได้มากที่สุดคือ โดยกับระเบิดเรือดำน้ำ ผู้รับผิดชอบที่แน่นอนนั้นไม่อาจจะระบุได้ ความเป็นไปได้ที่มากที่สุดก็น่าจะมาจากการกระทำของพวกสเปน ประธานาธิบดีแมคคินลีย์ส่งรายงานนี้ให้แก่สภาโดยมิได้แนบข้อเสนอนะให้มีการปฏิบัติการที่แน่ชัดขึ้นใด ซึ่งดูเหมือนเป็นการแสดงท่าทีว่า ประธานาธิบดีไม่ต้องการให้เหตุการณ์นี้เป็นสาเหตุใด ๆ ของการทำสงครามกับสเปน รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรีในช่วงระยะนี้ยังบ่งชี้ว่า ทั้งประธานาธิบดี

^{๙๙} ประมาณ ๔๐ ปีต่อมา สหรัฐอเมริกาได้สืบสวนเรื่องการระเบิดของเรือเมนอีกครั้งหนึ่ง ผลการสืบสวนสรุปว่า การระเบิดของเรือเกิดขึ้นโดยอุบัติเหตุภายในตัวลำเรือ (รายงานข่าวของหนังสือพิมพ์วอชิงตันโพสต์ ฉบับประจำวันที ๒๑ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๙๓๗ หน้า A23 อ้างจาก LaFaber, 2002, p. 140)

แมคคินลีย์เองและคณะรัฐมนตรี มิได้ให้น้ำหนักกับเรื่องการระเบิดของเรื่อเมนมากเท่ากับรายงานที่มีมาว่า การพยายามปฏิรูปการปกครองของรัฐบาลใหม่สเปนไม่ได้ผล และดูเหมือนว่า รัฐบาลสเปนไม่อาจเอาชนะพวกต่อต้านได้ นอกจากจะทำให้การนองเลือดดำเนินต่อไปอย่างยืดเยื้อโดยไม่ก่อให้เกิดผลอันใด การระเบิดของเรื่อเมนโดยสาเหตุที่มาจากภายนอกถ้าเรื่อตามรายงาน ก็เป็นการตอกย้ำเพียงว่า รัฐบาลสเปนหมดสภาพ และไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ได้แล้ว

ด้วยรายงานทั้งหมดดังกล่าวนี้ ประกอบกับแรงกดดันจากสภาของเกรต จอมหาชนรวมทั้งจากวงการธุรกิจ ซึ่งในตอนนี้ ต้องการให้รัฐบาลกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งให้เด็ดขาดลงไป ทำให้ประธานาธิบดีแมคคินลีย์ ตระหนักว่า ต้องกระทำการที่จะให้เกิดผลที่น่าระทึกใจยิ่งกว่าที่เคยเป็นมาเสียแล้ว และนี่เองที่เป็นที่มาของมาตรการเด็ดขาดที่อเมริกาเสนอให้แก่รัฐบาลสเปนปฏิบัติ ซึ่งมีสาระสำคัญคือ ๑) ให้ยกเลิกค่าชดเชย ๒) ให้รัฐบาลสเปนยุติการสู้รบในทันที ๓) สเปนต้องให้เอกราชแก่คิวบา มิใช่แค่อิสระในการปกครองเท่านั้น (Combs, 1997, p. 144)

จะเห็นได้ว่า มาตรการเหล่านี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงนโยบายอย่างพลิกผันของอเมริกาจากที่เคยดำเนินมาก่อนหน้านี้ ก่อนหน้านั้น อเมริกายังพอมีความเชื่อมั่นในรัฐบาลสเปนและยินยอมให้รักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยในคิวบาต่อไป ทว่า เมื่อถึงตอนนี้มาตรการของอเมริกาคือให้สเปนสละคิวบา เพื่อให้คิวบาเป็นเอกราช มาตรการเหล่านี้ ยังมีลักษณะเป็นคำขาด คือกำหนดให้รัฐบาลสเปนให้คำตอบแก่อเมริกาภายในเวลาสามวัน คือภายในวันที่ ๓๑ มีนาคมด้วย

สเปนตกใจต่อท่าทีของอเมริกา นับตั้งแต่การอนุมัติงบประมาณทางทหารห้าสิบล้านดอลลาร์อย่างรวดเร็วก่อนหน้านี้แล้ว ถึงที่รัฐบาลสเปนไม่ต้องการอย่างยิ่ง คือการทำสงครามกับประเทศที่ร่ำรวยและมีสถานภาพทางทหารอย่างสูงเช่นอเมริกา แต่การที่จะต้องสละคิวบา ก็เป็นเรื่องที่ยอมรับไม่ได้เช่นกัน ฝ่ายนายทหารระดับสูงของสเปนยืนยันกรานที่จะทำสงครามมากกว่าที่จะยอมรับความอับอายต่อสหรัฐอเมริกาโดยการยอมกระทำตามมาตรการของอเมริกา ทางฝ่ายสมเด็จพระราชินีนาถมารีอา คริสตินาและชนชั้นนำทางการเมือง (ด้านพลเรือน) ตระหนักดีว่า หากยอมกระทำตามมาตรการของอเมริกาย่อมหมายถึงการรัฐประหารของฝ่ายทหาร และอาจถึงกับล้มระบอบกษัตริย์ก็เป็นได้ ในตอนนี้ รัฐบาลสเปนจึงตกอยู่ในภาวะที่จะต้องชั่งน้ำหนักกับทางเลือกที่เป็นอันตรายทั้งสองทาง คืออันตรายจากแรงระเบิดของการเมืองภายใน กับอันตรายจากการพ่ายแพ้โดยน้ำมือของต่างชาติ การหาทางออกของรัฐบาลสเปนในนาทีสุดท้ายนี้ จึงไม่มีอะไรจะดีไปกว่าขอความช่วยเหลือทางการทูตจากชาติยุโรป

ชาติยุโรปที่สำคัญที่สนใจต่อการเข้ามามีบทบาทในการไกล่เกลี่ยกรณีพิพาทสเปน-อเมริกา ได้แก่ เยอรมนี และ ฝรั่งเศส เพราะธนาคารในทั้งสองประเทศมีพันธบัตรสเปนในครอบครองจำนวนมาก จึงไม่ต้องการให้เกิดสงคราม ทว่า ทั้งสองประเทศก็ไม่กล้าที่จะเสี่ยงกระทำการอันใด เนื่องจากอังกฤษปฏิเสธที่จะให้ความร่วมมือ อังกฤษไม่ให้ความร่วมมือเพราะ

ไม่ต้องการเข้าเกี่ยวข้องกับว่าจะกรณีใด ๆ กับปัญหาที่เกี่ยวข้องกับอเมริกา และไม่ต้องการที่จะขัดแย้งกับอเมริกา สันตะปาปาสิโอที่ ๔ ก็ทรงอาสาที่จะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยในกรณีพิพาทนี้ ซึ่งสำหรับสเปน ในฐานะที่เป็นประเทศที่นับถือนิกายคาทอลิก การยุติการสู้รบโดยการขอรับรองสันตะปาปาไม่น่าอัปยศเท่ากับการยอมปฏิบัติตามคำขาดของอเมริกา

ในที่สุดรัฐบาลสเปนก็ตอบคำขาดแก่อเมริกาภายในสามวันตามที่กำหนด (๓๑ มีนาคม) โดยสเปนยอมกระทำตามทุกอย่าง ทว่า ในเรื่องการยุติการสู้รบนั้น สเปนวางเงื่อนไขว่า จะกระทำก็ต่อเมื่อฝ่ายต่อต้านขอมาแน่นอนว่า ฝ่ายต่อต้านซึ่งตระหนักดีว่า อย่างไรเสีย อเมริกาต้องเข้าแทรกแซง และเอกราชจะต้องมีมาอย่างแน่นอน จึงไม่ยอมขอให้มีการยุติการสู้รบ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เท่ากับว่า สเปนมิได้ให้คำตอบแก่อเมริกาอย่างเป็นที่พอใจ เพราะมาพร้อมกับเงื่อนไข ซึ่งทำให้สภาพของเกรสที่กำลังอยู่ในวอร์มดริ์กชาติในแบบฟาคี้นไม่พอใจอย่างรุนแรง ด้วยเหตุนี้ประธานาธิบดีแมคคินลีย์จึงแจ้งแก่รัฐบาลสเปนว่า เขาจำเป็นต้องส่งคำประกาศสงครามให้แก่สภาพของเกรส ซึ่งทำให้สเปนตอบกลับมาในวันที่ ๓ เมษายนว่า จะยอมให้สันตะปาปาสิโอที่ ๔ เป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้งระหว่างฝ่ายรัฐบาลสเปนกับฝ่ายต่อต้าน รัฐสภาวุฒิสภาที่ประจำอยู่ที่กรุงมาดริด ก็ได้แจ้งพร้อมกันมาด้วยว่า ดังที่สเปนตอบมานี้ หมายถึงการไปสู่เอกราชของคิวบา หรือแม้แต่การยกเกาะคิวบาให้แก่สหรัฐอเมริกา เมื่อได้รับแจ้งดังนี้ ประธานาธิบดีแมคคินลีย์จึงยินยอมที่จะขอส่งคำประกาศสงครามให้แก่สภาพจากวันที่ ๖ ไปเป็นวันที่ ๑๑ เมษายน

ในวันที่ ๙ เมษายน อัครราชทูตสหรัฐฯที่กรุงปารีส โทรเลขแจ้งมาอีกว่า สเปนจะประกาศยุติการสู้รบอย่างไม่มีเงื่อนไขแล้ว ทว่า ประธานาธิบดีแมคคินลีย์ซึ่งมีประสบการณ์การติดต่อกับสเปนมาก่อนมองว่า นี่คือการหลอกลวงของสเปนที่จะทำให้เรื่องล่าช้าออกไป ดังนั้น จึงตัดสินใจยุติการติดต่อทางการทูต และส่งคำประกาศสงคราม ให้แก่สภาพตามที่กำหนด โดยไม่ยอมเลื่อนออกไปอีก**

** เมื่อเอกสารที่เกี่ยวข้องกับโทรเลขการติดต่อกันระหว่างประธานาธิบดีแมคคินลีย์กับรัฐสภาวุฒิสภาที่มีผลออกมาในภายหลัง ซึ่งรวมถึงข้อเสนอแนะของรัฐสภาวุฒิสภาที่มิให้ประกาศสงคราม เนื่องจากสเปนยอมกระทำตามความต้องการของอเมริกาทุกประการแล้ว ก่อให้เกิดข้อถกเถียงกันอย่างมาก ในหมู่ประชาชนทั่วไป รวมทั้งในหมู่นักประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบันนี้ ในแง่ที่ว่าประธานาธิบดีแมคคินลีย์ได้นำประเทศเข้าสู่สงครามโดยไม่จำเป็น สาเหตุนี้เนื่องมาจากบุคลิกภาพของประธานาธิบดีที่ขาดความยึดมั่นในหลักการ ยอมที่จะโอนอ่อนไปกับพวกหนังสือพิมพ์ประเภทชาตินิยม และชาตินิยมชาตินิยม หรือเหล่านักการเมืองในสภาพของเกรสที่กระหายสงคราม รวมทั้งนักการเมืองในคณะบริหารของบางคน ดังเช่น ผู้ช่วยรัฐมนตรีกระทรวงทหารเรือ ที่ไอศอร์ วูเวลล์ เป็นคน อย่างใดก็ได้ นักประวัติศาสตร์จำนวนไม่น้อย (และเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกทีในช่วงราวสองทศวรรษที่ผ่านมา) ได้ช่วยแต่ต่างให้แก่ประธานาธิบดีแมคคินลีย์ นักประวัติศาสตร์กลุ่มนี้ให้เหตุผลว่า สเปนเข้าใจดีว่าหนทางที่จะเลี่ยงสงครามคือต้องให้เอกราชแกคิวบา ซึ่งสเปนไม่กล้าที่จะเสีย (เพราะตระหนักดีถึงปัญหาความยุ่งยากทางการเมืองที่จะติดตามมา) ประธานาธิบดีแมคคินลีย์นั้น โดยอันที่จริงแล้ว มิใช่ผู้ที่อ่อนแอ และอ่อนไหวไปตามกระแส หากแต่มีความเข้มแข็ง มองความจริง และมีความฉลาดเฉลียวอย่างเพียงพอที่จะกำหนดนโยบายของเขาไว้ได้ มิใช่บุคคลที่ไร้การไตร่ตรองอย่างที่จะงานเขียนในยุคก่อน ๆ ได้กล่าวพรรณนาไว้ (Combs, 1983, pp. 77 - 83; Combs, 1997, pp. 146 - 147; Gilderhus, 2003, p. 136)

สงครามสเปน-อเมริกา : การประกาศสงคราม

ในวันที่ ๑๑ เมษายน ประธานาธิบดีแมคคินลีย์ ส่งสาส์นถึงสภาของเกรต หลังจากให้ความถึงความจำเป็นมาของวิกฤติคิวบา และความพยายามทางการทูตเพื่อหาทางออกอย่างสันติแล้ว ก็มาถึงบทสรุป คือการที่อเมริกาจำเป็นต้องใช้มาตรการแทรกแซงเพื่อที่จะยุติสงครามในคิวบา โดยประธานาธิบดีได้กล่าวว่า "ในนามของมนุษยธรรม อารยธรรม และเพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดแก่ผลประโยชน์ของชาวอเมริกัน เราจึงมีสิทธิและหน้าที่ที่จะพูด และกระทำการสงครามในคิวบาต้องยุติลง" (Smith, 1994, p. 45)

อย่างไรก็ดี สิ่งที่ประธานาธิบดีแมคคินลีย์ เสนอต่อสภากลับมีใญ่การขอให้สภาของเกรตประกาศสงคราม ตามข้อบังคับของรัฐธรรมนูญ หากสภาไม่ให้ความเห็นชอบให้อำนาจแก่ประธานาธิบดีที่จะใช้มาตรการต่าง ๆ เพื่อยุติสงครามระหว่างรัฐบาลกับประชาชนชาวคิวบา ทว่า สมาชิกสภา (ซึ่งเบียดขับไปด้วยอารมณ์สงคราม) ก็มีมติเอกฉันท์ในเรื่องการประกาศสงคราม หากแต่มุ่งในประเด็นที่ว่า จะรับรองรัฐบาลเฉพาะกาลของคิวบาหรือไม่ และเสรีภาพในการกระทำของประธานาธิบดี รวมทั้งระบอบการปกครองของรัฐบาลเฉพาะกาลคิวบาจะถูกดำเนินโดยประโยชน์ของสหรัฐอเมริกาหรือไม่

สำหรับประธานาธิบดีแมคคินลีย์นั้น แม้ว่าจะไม่เห็นชอบกับการปกครองของสเปนในคิวบา แต่เขาไม่เคยคิดที่จะถือเอาโดยอัตโนมัติให้พวกนักปฏิวัติคิวบาเป็นพันธมิตรกับอเมริกาในยามสงคราม และไม่เห็นเหตุผลที่จะต้องให้การยอมรับรัฐบาลเฉพาะกาลของคิวบา ทั้งนี้ ประธานาธิบดีแมคคินลีย์ได้กล่าวกับมิตรที่ใกล้ชิดของเขาคนหนึ่งว่า พวกนักปฏิวัติคิวบานั้น ยากที่จะรับมือเสียยิ่งกว่าพวกสเปน (LaFaber, 2002, p.143) กับทั้งเขายังไม่เชื่อว่า รัฐบาลเฉพาะกาลที่ว่านี้ จะรับภาระหน้าที่ในฐานะชาติที่แยกออกไปต่างหากได้ (Combs, 1997, p. 144) ดังนั้นเขาจึงไม่ยอมให้การรับรอง สิ่งที่เขาต้องการจากสภาคือ อำนาจอย่างเต็มที่ที่สุดของประธานาธิบดีในการดำเนินการในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำสงครามกับสเปน

ท่าทีที่ประธานาธิบดีแมคคินลีย์คัดค้านต่อสภาของเกรตในประเด็นเกี่ยวกับการรับรองรัฐบาลเฉพาะกาลดังกล่าวนี้ สร้างความงุนงง และทำให้เกิดข้อสงสัยกันขึ้นมาในหมู่สมาชิกสภาว่าจริง ๆ แล้วประธานาธิบดีต้องการทำสงครามเพื่อเป้าหมายสุดท้าย คือการผนวกคิวบาเข้ามารวมกับอเมริกาหรืออย่างไร ด้วยเหตุนี้ เดวิด เทอพาย สมาชิกสภาสูงจากมลรัฐอินเดียนา จึงได้เสนอข้อแก้ไขกฎหมาย เพื่อให้เพิ่มข้อความที่เป็นการรับรองให้สาธารณรัฐคิวบา เป็นรัฐบาลที่แท้จริง และถูกต้องตามกฎหมายของเกาะคิวบา ฝ่ายประธานาธิบดีแมคคินลีย์นั้น ก็แสดงให้เห็นที่รู้กันว่าสำหรับเขานั้น ข้อเสนอนี้ เป็นการล่อลวงละเมิดอำนาจของฝ่ายบริหารในการดำเนินนโยบาย

๑๑ ประเด็นการอภิปรายในเรื่องเหล่านี้ เกิดขึ้นเพราะมีคนอเมริกัน รวมทั้งสมาชิกสภาเองจำนวนไม่น้อย ชื่อพันเอกคิวบาของสเปนไว้ และกล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอาจทำให้พันธมิตรในครอบครองหมดค่า

ต่างประเทศ และผู้สนับสนุนเขาในสภาีร่วมกับยับยั้ง (ด้วยคะแนนเสียงที่ชนะอย่างเฉียดฉิว) มิให้กฎหมายฉบับนี้ผ่านไปได้

อย่างไรก็ดี ถึงแม้จะมีชัยชนะในเรื่องการไม่รับรองสาธารณรัฐคิวบา ประธานาธิบดีแมคคินลีย์ก็ต้องสูญเสียในแง่การเมืองอยู่เช่นกัน เพราะในลำดับถัดมา สภาคองเกรส แทนที่จะรับรองสาธารณรัฐคิวบา กลับลงมติให้รับรองว่า "ประชาชนของเกาะคิวบา เป็นผู้ที่มี และสมควรที่จะมี--เสรีภาพและเอกราช" และตามมาด้วยการยืนยันว่า "สหรัฐฯ มิได้มีความตั้งใจที่จะใช้อำนาจจู่โจมโดย หรือเข้าควบคุมคิวบา ยกเว้นเพื่อสร้างความสงบ และหลังจากเสร็จสิ้นภารกิจดังกล่าวแล้ว การปกครองและการควบคุม จะเป็นของประชาชนเกาะ" (Smith, 1994, p. 46) ทั้งหมดนี้ เท่ากับเป็นการรับรองที่จะไม่มีการผนวกคิวบาเข้ากับสหรัฐฯ ข้อความเหล่านี้เสนอโดยสมาชิกสภาสูงพรรครีพับลิกันจากมลรัฐโคโรราโด เฮนรี เทลเลอร์ โดยกำหนดให้บรรจุไว้ในคอนท้ายคำประกาศสงครามกับสเปน

บทแก้ไขกฎหมายเทลเลอร์ซึ่งมีขึ้นชื่อที่เรียกกันในเวลาต่อมา ผ่านการลงมติด้วยคะแนนเสียงเอกฉันท์จากสภา ซึ่งถ้าจะว่าไป ย่อมก่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีแก่นักการเมืองในแง่ที่ว่า แรงจูงใจเพื่อการทำสงครามกับสเปนในครั้งนี้ เกิดขึ้นด้วยเหตุผลทางด้านมนุษยธรรม คือเพื่อช่วยเหลือชาวคิวบาโดยแท้จริง มิใช่ด้วยแรงผลักดันจากความต้องการขยายลัทธิจักรวรรดินิยมอเมริกา ประธานาธิบดีแมคคินลีย์ ซึ่งมีได้มีความตั้งใจที่ผนวกคิวบา ก็มิได้ขัดขวางแต่อย่างใด และนี่ก็คือที่มาของบทแก้ไขรัฐธรรมนูญเทลเลอร์ ซึ่งจะมีอิทธิพลที่สำคัญยิ่งต่อสถานการณ์ทางการเมืองของคิวบาในอนาคต และในวันที่ ๑๑ เมษายน ค.ศ. ๑๘๙๘ ประธานาธิบดีจึงได้ลงนามในคำประกาศสงครามกับสเปน

สืบสานเงาของการรบ

สงครามสเปน-อเมริกาที่อุบัติขึ้นนี้ เป็นการต่อสู้ของประเทศที่ต่างวัฒนธรรมและศักยภาพกันอย่างเทียบไม่ติด สิ่งที่เป็นประโยชน์พลั้งในการต่อสู้นั้น จริง ๆ แล้ว ก็มีเพียงแนวคิดที่ว่าด้วยเกียรติภูมิของชาติ และกำลังทหารที่สู้แต่เพียงในกระต๊าย ตัวเลขในกระต๊ายเหล่านั้นพรรณนาถึงพลังทางทหารของสเปนในคิวบาที่มีกำลังทัพถึงสองแสนคน เรือรบหุ้มเกราะ และเรือตอร์ปิโดจำนวนมากเสียยิ่งกว่ากองทัพเรือของสหรัฐฯ กระนั้น กองเรือรบของสเปนที่ว่ำนี้นั้น ด้วยประสิทธิภาพในการใช้งาน และล้ำลึกกว่ากำลังทัพเรือของสหรัฐฯ ซึ่งทันสมัย และกำลังทหารก็มีระเบียบวินัยมากกว่า ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นก็คือ ฐานกำลังที่แท้จริงของสเปนนั้น อยู่ห่างไกลนับพัน ๆ ไมล์จากสมรภูมิการต่อสู้ แม้แต่ผู้บัญชาการทัพเรือของสเปนเอง นายพลเรือปาสคูอัล เซอวีรา ก็คาดการณ์ไว้ล่วงหน้าอยู่แล้ว ถึงการพ่ายแพ้ในสงครามครั้งนี้ (DeConde, 1978, p. 318)

ทางฝ่ายอเมริกัน ดูเหมือนว่า สงครามกับสเปนครั้งนี้ เป็นที่นิยมชมชอบของคนส่วนใหญ่ คนจำนวนมากอาสาสมัครเข้าร่วมรบในสงครามอย่างกระตือรือร้น ที่ขึ้นชื่ออย่างมากก็ได้แก่กองทหารม้าอาสาสมัครไฟโรเตอร์ส (Rough Riders) นำโดยทีโอดอร์ รูสเวลต์ ซึ่งได้ลาออกจากการเป็นผู้ช่วยรัฐมนตรีกระทรวงทหารเรือ เพื่อเข้าร่วมรบ ทว่า เมื่อเข้าสู่สถานการณ์การรบจริง ก็ได้เป็นที่ประจักษ์ว่า กำลังรบของกองทัพกองอเมริกาขาดประสบการณ์และการบริหารงานที่ดี แต่ความที่สเปนเป็นคู่ต่อสู้ที่อ่อนแอ และดูจะหุ้มเหวความหวังและความมั่นใจส่วนใหญ่ไว้ด้วยความช่วยเหลือที่จะมาจากภายนอก นั่นคือ การแทรกแซงจากชาติยุโรป ซึ่งก็ไม่เคยมีมา สงครามจึงยุติลงในเวลาอันสั้น โดยฝ่ายอเมริกาเสียกำลังคนในการรบเพียงแค่ ๓๙๙ คน ทว่ามีจำนวนถึง ๕๔๒๒ คนที่เสียชีวิตเพราะมาเดเรีย (Typhoid) และไข้เหลือง (Tindall and Shi, 1996, p. 986) ซึ่งเป็นการสะท้อนถึงการขาดความพร้อมของกองทัพในการเข้าทำสงครามในดินแดนที่มีสภาพภูมิอากาศที่แตกต่างออกไป

การโจมตีในสงครามครั้งนี้ ซึ่งให้เห็นในเวลาต่อมาว่า เป็นครั้งที่สำคัญที่สุด ไม่ได้เกิดขึ้นในคิวบา หากแต่เกิดขึ้นในเม็กซิโก คือในอาณานิคมที่ลึบป็นดของสเปน นายพลเรือจอร์จ ดิวอี้ ผู้บัญชาการกองเรืออเมริกันในแปซิฟิก ได้รับคำสั่งให้เข้าทำดาบกองเรือรบของสเปนที่อ่าวมานิลา ทั้งนี้ เห็นได้ชัดว่า เพื่อทำลายฐานกำลังสเปนที่อาจถูกส่งเข้าไปช่วยรบในสมรภูมิคิวบา นายพลเรือ ดิวอี้เดินทางจากฮอโนลูลูมาถึงบริเวณอ่าวในคืนวันที่ ๓๐ เมษายน และตอนราวเที่ยงวันของวันถัดมา ก็สำเร็จในการกิจโดยทหารอเมริกันบาดเจ็บเล็กน้อยเพียงหนึ่งนาย ขณะที่ทหารสเปนเสียชีวิตและบาดเจ็บรวมแล้วประมาณ ๕๐๐ คน เหตุการณ์นี้ ยังส่งผลให้นายพลเรือดิวอี้ และกองทัพอเมริกันของเขากลายเป็นวีรบุรุษของชาติไปในเวลาชั่วข้ามคืน

สองวันก่อนชัยชนะของนายพลเรือดิวอี้ นายพลเรือเซอวีร์ราได้นำกองเรือของเขาออกจากหมู่เกาะอะซอร์ส ในมหาสมุทรแอตแลนติก กองเรือสามารถหลบหลีกจมนรอตพื้นเรือลาดตระเวนของกองเรือสหรัฐฯ เข้ามายังคิวบาในบริเวณอ่าวซานติเอโกในวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ทว่าก็ถูกกองเรืออเมริกันเข้าปิดล้อม ในวันที่ ๑ กรกฎาคม กองทัพบกอเมริกันจากฟลอริดาทั้งทหารประจำและอาสาสมัครรวมทั้งสิ้นราวหนึ่งหมื่นเจ็ดพันคนก็บุกเข้ามา และขึ้นฝั่งคิวบาได้โดยปราศจากการสกัดกั้นจากฝ่ายสเปน ทั้งนี้ เนื่องจากกองทัพสเปนทั้งพื้นที่ชายฝั่งเพื่อเข้าไปสร้างแนวป้องกันในแผ่นดินตอนใน กองทัพบกอเมริกัน ซึ่งได้รับความร่วมมือจากกองทัพอากาศของคิวบา ได้เคลื่อนกำลังเพื่อตรงเข้าไปยังซานติเอโก ระหว่างทางได้เข้ายึดฐานกำลังเล็ก ๆ ของสเปนที่ซานฮวนฮิลล์ และเคปเทิลฮิลล์ เมื่อกำลังทัพเข้ามาถึงซานติเอโก ซึ่งเป็นที่หลบภัยของกองเรือสเปนภายใต้การบัญชาการของนายพลเรือเซอวีร์รา กองเรือของนายพลเรือเซอวีร์ราจึงตกอยู่ในสภาพที่ถูกกักอยู่ระหว่างทัพบกและทัพเรืออเมริกัน และพยายามจะหนีออก แต่ไม่สำเร็จ ซานติเอโกยอมแพ้ในวันที่ ๑๖ กรกฎาคมในราวอีกหนึ่งอาทิตย์ถัดมา กองทัพอเมริกันก็เข้ายึดเปอร์โตริโก อาณานิคมอีกแห่ง

หนึ่งของสเปน โดยสิ้นกระสุนเพียงไม่กี่นัด (DeConde, 1978, pp. 317-319 ; Tindall and Shi, 1996, pp. 982-986)

ในฟิลิปปินส์ หลังจากที่นายพลเรียดิวอี้ทำลายทัพเรือสเปนได้แล้ว และระหว่างที่รอกำลังเสริมเพื่อยกพลขึ้นบกเข้าสู่มินิลา นั้น เรือรบของหลายประเทศ ต่างแห่แหนกันเข้ามา โดยอ้างว่า เพื่อป้องกันชีวิตและทรัพย์สินของพลเมืองของตน แต่ดูเหมือนจะเป็นที่รู้กันว่า พร้อมทั้งจะเข้ายึดฟิลิปปินส์ในกรณีทีสหรัฐฯ ไม่กระทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกองเรือของเยอรมนี ซึ่งเข้ามาในปริมาณที่เกินกว่าจะเข้าใจได้ว่า เพื่อป้องกันชีวิตและทรัพย์สินของพลเมืองของตนเท่านั้น การกระทบกระทั่งกันเกิดขึ้นระหว่างนายพลเรียดิวอี้ คายเดริชส์ ผู้บัญชาการกองเรือของเยอรมนี และนายพลเรียดิวอี้ เนื่องจาก ฝ่ายเยอรมนีไม่พอใจมาตรการปิดล้อมของอเมริกา เรื่องราวที่เล่าขานกันอย่างมาก คือ ความขัดแย้งนี้ยุติลงโดยการข่มขู่ของอังกฤษที่แสดงตนเป็นพวกที่เข้าช่วยเหลือนายพลเรียดิวอี้ ในกรณีที่เกิดสงครามกันขึ้น ซึ่งส่งผลให้เยอรมนีต้องล่าถอยและเหตุการณ์ก็ยุติลง^{๓๓}

การพ่ายแพ้ทั้งในคิวบา และฟิลิปปินส์ ทำให้รัฐบาลสเปนเห็นว่า ไม่มีประโยชน์ที่จะสู้รบต่อไป และขอเจรจาสงบศึกกับอเมริกา โดยประธานาธิบดีแมคคินลีย์เห็นชอบให้สเปนลงนามกับเปอริโตริโก เกาะกวม และหมู่เกาะที่พหุอเมริกันยึดแล้วและนครมินิลา ก่อนการถอนตัวของสเปนออกจากฟิลิปปินส์ รัฐบาลอเมริกาเบื้องต้นลงนามกันในวันที่ ๑๒ สิงหาคม ค. ศ. ๑๘๙๘

ปัญหาการสถาปนาอำนาจในฟิลิปปินส์ : ประเด็นการโต้เถียงกันระหว่างฝ่ายจักรวรรดินิยมและฝ่ายต่อต้านจักรวรรดินิยม

ในช่วงระหว่างที่การรบกำลังดำเนินอยู่ทั้งในฟิลิปปินส์และคิวบา ประธานาธิบดีแมคคินลีย์ได้สั่งการให้เข้ายึดครองดินแดนต่าง ๆ ในแปซิฟิกทะเลและแคริบเบียน เป็นการยึดครองในฐานะส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์การรบ ได้แก่ ฮาวาย หมู่เกาะเวกและเกาะกวม เปอริโตริโก และสุดท้ายคือฟิลิปปินส์ เมื่อการสู้รบยุติลง ปัญหาเกิดขึ้นในแง่ที่ว่า จะทำอย่างไรกับดินแดนเหล่านี้ สำหรับคิวบา ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญของการเข้าสู่สงครามนั้น เนื่องจากมีกฎหมายกำหนดไว้ ห้ามมิให้ผนวกเข้ากับดินแดนสหรัฐฯ ดังนั้นอเมริกาจึงเพียงแค่เข้าดูแลปกครองอย่างรัฐในอารักขา หลังจากนั้นก็จะปล่อยให้เป็นการระงับข้อพิพาทคิวบาในการจัดการปกครองประเทศของตน ในส่วนดินแดนอื่น ๆ ที่ยึดไว้ในระหว่างการรบนั้น การพิจารณาในขั้นสุดท้ายคือ อเมริกาได้เข้าสถาปนาอำนาจในดินแดนเหล่านี้ ทั้งนี้ ด้วยเหตุผลที่ว่า เพื่อยุทธศาสตร์ในการปกป้องผลประโยชน์ของประเทศสงครามซึ่งเริ่มต้นด้วยสาเหตุทางด้านมนุษยธรรมเพื่อช่วยเหลือชาวคิวบาให้พ้นจากการปกครองที่กดขี่ของสเปน จึงกลับกลายเป็นวิถีทางเพื่อสถาปนาอำนาจของอเมริกาในต่างแดน และเปลี่ยนโฉมหน้าของสหรัฐอเมริกาให้กลายเป็นมหาอำนาจอาณานิคม

^{๓๓} เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ มักเขียนแทรกอยู่ในตำราประวัติศาสตร์และหนังสือทางวิชาการของอเมริกา แต่ในงานเขียนเชิงวิเคราะห์หรือนักวิชาการด้านอาวุธและการต่างประเทศของจีนหลาย ๆ เล่ม ได้ให้ความเห็นว่า น่าจะเป็นเรื่องที่เล่าขานกันจนเกินจริง กับคำเตือนของอังกฤษ อาจเพียงแค่เตือนมือรบของคน เพื่อที่จะจับเวลาสถานการณ์ได้นับครั้งจนเกินไปเท่านั้น

ความตื่นเต้นในชัยชนะในสงครามที่ได้มาอย่างง่ายดายทำให้ชาวอเมริกันยอมรับข้อการที่
จะได้มาซึ่งดินแดนเปอร์โตริโกและฮาวาย และหมู่เกาะหรือเกาะเล็กเกาะน้อยในมหาสมุทรแปซิฟิก
ซึ่งค่อนข้างร้างผู้คน แต่สำหรับฟิลิปปินส์นั้น ในความเห็นของคนอเมริกันส่วนมาก เห็นว่า เป็น
ดินแดนที่อยู่ไกลและมีความเป็นต่างต่างแดนเกินกว่าที่อเมริกาจะรับมือได้ และปัญหาจะต้อง
มีมาอย่างแน่นอน การรวมกลุ่มเพื่อต่อต้านการยึดครองฟิลิปปินส์จึงเกิดขึ้น กลุ่มที่สำคัญ
ได้แก่ สันนิบาตต่อต้านลัทธิจักรวรรดินิยม ซึ่งเปิดตัวขึ้นตามเมืองต่าง ๆ ในอเมริกา มีผู้ให้การ
สนับสนุนเป็นจำนวนมากที่เป็นบุคคลที่โดดเด่นในสังคม เช่น อลันโดโร บารอน อธิปไตย
คลีฟแลนด์ มหาเศรษฐีแอนดรู คาเนกี ผู้นำกรรมกร ซามูเอล กอมเมอร์ และอธิการบดีของ
มหาวิทยาลัยชั้นนำ เช่น ชาลส์ ดับเบิลยู. ซีลีเอต แห่งมหาวิทยาลัย ฮาวาร์ด และ เดวิด สตาร์
จอร์แดน แห่งมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย ทั้งนี้ รวมถึงนักคิดนักเขียน และนักสร้างสรรควัฒนธรรม
ชั้นนำ ดังเช่น มาร์ค ทเวน เป็นต้น (Mayers, 2007, pp. 198-202)

ฝ่ายที่ต่อต้านเหล่านี้ มีจุดมุ่งหมายว่า เนื่องจากชาวฟิลิปปินส์ไม่มีคุณสมบัติเพียงพอ
อเมริกาจึงไม่สามารถนำฟิลิปปินส์เข้ามารวมอยู่ในสหภาพในฐานะรัฐที่เท่าเทียมกันได้ ซึ่งก็
หมายถึงการปกครองอย่างอาณานิคมด้วยดาบปลายปืน เรื่องนี้เป็นอันตรายต่อเสรีภาพภายใน
เช่นกันกับที่จะเป็นอันตรายต่อชาวฟิลิปปินส์เอง ผู้ต่อต้านเหล่านี้มีความเชื่อว่า อเมริกาสามารถ
ขยายและปกป้องการค้าต่างประเทศของตนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเอเชีย โดยไม่จำเป็นต้อง
เป็นลัทธิจักรวรรดินิยม ทั้งอเมริกาก็สามารถที่จะทำให้ฟิลิปปินส์ เป็นเขตการค้าที่สงบและปลอดภัย
สำหรับชาวอเมริกันได้โดยไม่ต้องเข้ายึดฟิลิปปินส์ พวกนักต่อต้านเหล่านี้ ยังมองในแง่ลบของ
ปัญหาสังคมทำนองที่ว่า อเมริกามีปัญหาการเหยียดผิว (คนผิวดำ) อยู่อย่างมากมายแล้ว ซึ่งใช้
เวลานับร้อย ปี ก็ยังไม่แก้แค้น เช่นนั้นแล้ว ยังจะเพิ่มชาวฟิลิปปินส์เข้ามาอีกด้วยเหตุผลอันใด
(Palerson, 1978, pp. 246-267)

นักต่อต้านยังเสนอให้ชาวอเมริกันพิจารณาในแง่ปัญหาการเมืองระหว่างประเทศ โดย
เรียกร้องให้ช่วยกันได้ระลึกถึงสุนทรพจน์อำลาจากตำแหน่งของประธานาธิบดีวอชิงตัน ที่เตือนไว้
มิให้อเมริกาเข้าเกี่ยวข้องกับทะเลาะเบาะแว้งกันของยุโรป หากอเมริกามีอาณานิคมใน
ครอบครอง การดล่เข้าไปสู่จุดที่วุ่น ย่อมเป็นเรื่องที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ อย่างแน่นอน และอเมริกา
ก็จะต้องเข้าพัวพันกับการเมืองของประเทศต่าง ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด อย่างไรก็ดี ในแง่มุมมอง
การเมืองเหล่านี้ ทางฝ่ายจักรวรรดินิยมก็อ้างว่า การคมนาคมสมัยใหม่ และพลังใหม่ ๆ ของ
อเมริกา ทำให้สุนทรพจน์อำลาจากตำแหน่งฯ ดังว่านั้น หดยุคหมดสมัยไปแล้ว หรือมีจะนั้น ก็
อ้างว่า การได้ฟิลิปปินส์เป็นเพียงการสืบเนื่องการเดินหน้าออกสู่ตะวันตก ซึ่งประธานาธิบดี
วอชิงตัน ร่วมกับบิดาผู้ก่อตั้งประเทศคนอื่น ๆ เองนั้นแหละ ที่เป็นผู้ที่ได้ริเริ่มไว้ การปกครองของ
อเมริกาจะให้การศึกษ และยกระดับชาวฟิลิปปินส์ มิใช่ลดระดับหรือกดขี่ข่มเหง

การอภิปรายถกเถียงกันอย่างเผ็ดร้อนระหว่างฝ่ายจักรวรรดินิยมกับฝ่ายต่อต้านเกิดขึ้น เช่นกันในสภาเซเนต ระหว่างการลงมติเพื่อให้สัตยาบันสนธิสัญญาสันติภาพปารีสกับสเปน ซึ่งรวมไว้ด้วยเงื่อนไขที่ให้รวมฟิลิปปินส์เข้าไว้ในฐานะอาณานิคมของอเมริกา ฝ่ายต่อต้านเกรงว่าการผนวกฟิลิปปินส์จะทำให้อเมริกาเข้าพัวพันกับการเมืองเรื่องอำนาจในตะวันออกไกล ซึ่งจะเป็นภาระให้ประเทศต้องสถาปนากองกำลังติดอาวุธที่แข็งแกร่งในต่างแดน และภาระหนักจะตกแก่ผู้เสียภาษี เรื่องนี้ ยังอาจเป็นการกระตุ้นให้เกิดลัทธิทหารนิยมขึ้นมา กล่าวคือ การกดขี่และระบอบทรราชในต่างแดนนั้น อาจย้อนกลับมาเกิดขึ้นในอเมริกาในแบบเดียวกันก็ได้

สำหรับทางฝ่ายผู้สนับสนุนสนธิสัญญานั้น พวกเขาเชื่อว่าข้อหลักการสำคัญ คือ เพื่อผลประโยชน์ทางการค้าในเอเชียของอเมริกา กล่าวคือ ทุกวันนี้ ผลผลิตในประเทศมีมากเกินไป ตลาดภายในจะดูดซับได้หมด อเมริกาจึงจำเป็นต้องขยายตลาดการค้าในต่างประเทศ ข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งที่ชาวอเมริกันหึงต้องตระหนักก็คือ อำนาจของโลกจะตามติดไปกับศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนเงินตรา และศูนย์กลางตัว ๆ ที่ว่านี้ เคลื่อนออกไปทางทิศตะวันตก (สู่ดินแดนเอเชีย) อย่างสม่ำเสมอ ทุกวันนี้ อเมริกาอยู่ในฐานะที่จะยึดอำนาจทางเศรษฐกิจมาจากอังกฤษได้แล้ว เพียงแต่ว่า อเมริกาจักต้องเข้ามามีอิทธิพลเหนือเอเชีย ซึ่งเป็นตลาดที่ใหญ่ที่สุดและถูกที่สุดในการค้าตลาดทั้งมวล เฮนรี แคบอท ลอดจ์ สมาชิกสภาสูงจากรัฐแมสซาชูเซตส์ ได้กล่าวเตือนว่า "เราต้องหาตลาดใหม่ ๆ มิฉะนั้นความตึงเครียดของค่าแรงและความปั่นป่วนของอุตสาหกรรมจะมาเยือนเรา เราไม่เคยที่จะขาดสัญญาอันเหล่านี้เลย" ลอดจ์ยังกล่าวอีกด้วยว่า ทฤษฎีที่ให้แข่งขันกันในตลาดต่างชาติโดยผู้กันที่ราคาส่งผลผลิตนั้น ใช้ไม่ได้แล้ว ในตอนนี้ กองทัพเรือ สภาภาษีเงินได้ และท่าเรือทางตะวันตก คือเงื่อนไขที่สำคัญที่สุดของยุคปัจจุบัน (Paterson, 1978, pp. 267-269; Young-Kim Kim, 1981, pp. 1-9; Combs, 1997, pp. 148-150; LaFaber, 2003, pp. 157-158, 161-163; Mayers, 2007, pp. 198-202)

ในระหว่างที่การอภิปรายดำเนินอยู่นั้น การต่อสู้ในฟิลิปปินส์ ระหว่างกองทัพอเมริกันกับกองกำลังของฝ่ายต่อต้านการยึดครองนำโดย เอมิลิโอ อะควินัลโดได้อุบัติขึ้น เรื่องนี้ น่าจะส่งผลต่อการลงคะแนนเสียงเพื่อรับหรือไม่รับสนธิสัญญาอย่างมาก เพราะคะแนนของทั้งสองฝ่ายกำลังกัน จนประธานในที่ประชุม (คือรองประธานาธิบดี) จำต้องลงคะแนนเสียงด้วย ส่งผลให้สนธิสัญญาผ่านความเห็นชอบจากสมาชิก โดยได้คะแนนเสียงเกินสองในสามตามข้อบังคับเพียงหนึ่งคะแนน ความเป็นไปได้ก็คือ เหล่าสมาชิกสภาที่ลงคะแนนเสียงเห็นชอบ ซึ่งรวมถึงฝ่ายค้านเดโมแครต และโดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวประธานสภา ไม่ต้องการให้ได้ชื่อว่า ไม่นับสนุนการต่อสู้ของกำลังทหารอเมริกันที่กำลังปฏิบัติหน้าที่เพื่อประเทศชาติอยู่ในต่างแดน ดังนั้น พวกเขาจึงยอมที่จะผ่านสนธิสัญญา และรับฟิลิปปินส์ให้เป็นอาณานิคม ทั้งนี้ ด้วยตรรกะง่าย ๆ เพียงว่า รับไว้ก่อนเพื่อ

ที่จะให้เอกราชแก่พวกเขาในภายหลัง” (Combs, 1997, p. 150)

การต่อสู้ในฟิลิปปินส์ครั้งนั้น อเมริกาต้องใช้เวลาปราบปรามอยู่ถึงสี่ปี สิ้นค่าใช้จ่ายในราว ๖๐๐ ล้านดอลลาร์ และเสียชีวิตทหารประมาณ ๔๐๐๐ คน และในตอนนี้ อเมริกาก็ได้พบว่า ทหารของตนก็มีพฤติกรรมไม่ต่างจากที่สเปนกระทำกับชาวคิวบา ได้แก่ การทรมาน และการตั้งค่ายกักกัน เพื่อการปราบปรามการก่อการร้าย ฯลฯ ประมาณกันว่า ทหารฟิลิปปินส์เสียชีวิตในระหว่างสู้รบไม่ต่ำกว่าสองแสนคน และพลเรือนอีกประมาณสองแสนคน (Combs, 1997, p. 155) และกว่าที่อเมริกาจะให้เอกราชแก่ฟิลิปปินส์ ก็อีกในราวเกือบครึ่งศตวรรษถัดมา (ค.ศ. ๑๙๔๖)

กระนั้นก็ตาม สภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในฟิลิปปินส์ มิได้มีผลต่อการเลือกตั้ง ดูเหมือนว่าประชาชนมีความเชื่อมั่นว่า ประเทศกำลังก้าวไปข้างหน้า และต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงผลของสงคราม ประธานาธิบดีแมคคินดีชนะการเลือกตั้งในปี ๑๘๙๐ ด้วยคะแนนเสียงที่มากกว่าที่เราได้รับในการเลือกตั้งปี ๑๘๙๖ ชัยชนะอย่างท่วมท้นของประธานาธิบดีแมคคินดีเช่นนี้ ในท่ามกลางความอึ้งคะเนของการโต้เถียงระหว่างการสนับสนุนลัทธิการขยายอำนาจและการต่อต้าน จึงเป็นเสมือนหนึ่งการให้สัตยาบันรับรองของประชาชนต่อลัทธิจักรวรรดินิยมอเมริกา ที่อุบัติขึ้นเมื่อโลกย่างเข้าสู่ศตวรรษใหม่

บทสรุปของสงครามสเปน - อเมริกา : สถานะใหม่ของอเมริกาในการเมืองโลก และปฏิกิริยาของชาติต่าง ๆ

นับตั้งแต่หลังสงครามกลางเมืองเริ่มต้นมา (ค.ศ. ๑๘๖๕) อเมริกามีพลังที่แข็งแกร่งขึ้นอย่างมากในด้านเศรษฐกิจ ทว่า อเมริกาไม่ได้พยายามแปรเปลี่ยนพลังเหล่านี้ ออกเป็นพลังอำนาจทางการทูตและการทหาร ซึ่งล่อหวั่นชาติยุโรป หมายถึงเกียรติภูมิแห่งความเป็นมหาอำนาจระดับโลก ในขณะที่สเปนนั้น ยังมีภาพลักษณ์ของความเป็นมหาอำนาจอันสืบเนื่องมาในประวัติศาสตร์ของการค้นพบดินแดน ทว่า เหตุการณ์ในสงคราม ซึ่งตามมาด้วยการพ่ายแพ้อย่างหมดรูป ก็เป็นอันสิ้นสุดภาพลักษณ์เหล่านั้น ในขณะที่อเมริกาก็ได้ก้าวขึ้นมาในฐานะมหาอำนาจใหม่ระดับโลก การมีสถานะเป็นมหาอำนาจระดับโลกนี้ มิใช่เพราะชัยชนะทางทหารที่น่าประทับใจเท่านั้น แต่ยังเป็นเพราะการกระทำที่แข็งแกร่งในการยึดดินแดนในเขตนคริเบียนและแปซิฟิก ซึ่งส่งผลให้สเปนสูญเสียดินแดนอันน้อยนิดที่ยังหลงเหลืออยู่ไปอย่างสิ้นเชิง สเปนจึงอยู่ในสภาพที่ถูกมหาอำนาจ

“ สนธิสัญญานี้ มีเป้าหมายในเบื้องต้นคือการวางเงื่อนไขสันติภาพกับสเปน แต่เนื่องจากสนธิสัญญานี้มิได้ด้วยการรับฟิลิปปินส์เป็นเมืองขึ้น การอภิปรายจึงกลายเป็นประเด็นที่ร้อนแรงขึ้นมาก เพราะการปฏิเสธการรับฟิลิปปินส์ ก็เท่ากับปฏิเสธเงื่อนไขด้านสันติภาพ หากเป็นเช่นนั้น ย่อมจะก่อให้เกิดปัญหาความไม่แน่นอนทางด้านการเมืองระหว่างประเทศตามมาอีกมากมาย เพราะเสมือนหนึ่งว่า สงครามกลางเมืองกับสเปนยังไม่สิ้นสุด ในแง่นี้ สมาชิกสภาจึงเหมือนถูกบังคับให้จำต้องยอมรับสนธิสัญญา การถกเถียงอย่างร้อนแรงที่เกิดขึ้นในสภาในระหว่างการอภิปรายของสมาชิก ทำให้เราสามารถคาดเดาได้ว่า หากสนธิสัญญานี้ เป็นเรื่องการรับฟิลิปปินส์เป็นเมืองขึ้นแต่เพียงประเด็นเดียว ความเป็นไปได้อีกที่สุดคือ สนธิสัญญานี้จะไม่ผ่านการรับรองและสิ้นรัชจากสมาชิกส่วนใหญ่อย่างแน่นอน

ใหม่ - สหรัฐอเมริกา ขยับออกจากดินแดนโลกใหม่ที่ตนเป็นผู้ค้นพบ และได้เคยผูกขาดการยึดครองมาก่อน

แน่นอนว่า มหาอำนาจยุโรป (ยกเว้นอังกฤษ ซึ่งแสดงความมีใจเข้าด้วยและสนับสนุนมาตั้งแต่แรกเริ่ม) ย่อมไม่สบายใจกับการมีมหาอำนาจใหม่ขึ้นมา และแสดงความเห็นใจสเปนกันเป็นส่วนใหญ่ ทว่าก็ต้องล่าถอย และไม่คิดที่จะเข้าช่วยเหลือ เมื่อได้เห็นปฏิบัติการทางทหารอย่างรวดเร็วและเด็ดขาดจนถึงชัยชนะของอเมริกา ในช่วงของการเจรจาสันติภาพที่ปารีส อเมริกาก็ไม่ได้มีที่ท่าที่ยอมผ่อนปรนอันใด ซึ่งทำให้เกิดความหวังไขกันว่า อเมริกาอาจยึดดินแดนมากขึ้นไปอีกบนความสูญเสียของมหาอำนาจอาณานิคมอื่น ๆ ความตระหนักในศักยภาพทางทหารของซึ่งเป็นผลตามมาจากกระตือรือร้นทางเศรษฐกิจเช่นนี้ ยิ่งทำให้ชาติยุโรปเริ่มประหวั่นพรั่นพรึงอันตรายที่อาจจะมาจากอเมริกา

การล่าแม่มดอำนาจของอเมริกาในครั้งนี้อย่างไรก็ดี มิใช่พัฒนาการใหม่ อเมริกาได้ไปประกาศอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนซีกโลกตะวันตกในวาทะมอโรเมื่อปี ค.ศ. ๑๕๒๓ และได้รับการตอกย้ำอีกครั้งโดยรัฐมนตรีต่างประเทศโอลนี ในระหว่างกรณีพิพาทเรื่องชายแดนเบเนซูลากับอังกฤษในปี ค.ศ. ๑๘๑๕ การที่อเมริกาจับจองเหตุการณ์ในคิวบาและถึงกับทำสงครามกับสเปน ก็เป็นการแสดงให้เห็นอีกราวหนึ่ง ถึงอำนาจอธิปไตยในดินแดนแถบนี้ การที่มหาอำนาจยุโรปไม่เข้าแทรกแซงในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ก็เป็นการแสดงถึงการยอมรับในอำนาจทางการเมืองและการทหารของอเมริกาตามวาทะมอโรดังกล่าวด้วย อเมริกายังได้ตอกย้ำอำนาจของตนโดยการเข้ายึดครองดินแดนในเขตแคริบเบียน ซึ่งในตอนนั้น กล่าวได้ว่า คือ “ทะเลสาบอเมริกัน” กล่าวคือภูมิภาคที่อเมริกามีอำนาจอย่างเด็ดขาดในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และการทหาร และดังที่เราจะได้เห็นต่อมา จะมีการแผ่ขยายออกไปอีก (แม้มิใช่ในรูปของการขยายดินแดน) ในช่วงต้นศตวรรษที่ยี่สิบ

สำหรับประเทศลาตินอเมริกาอื่น ๆ แน่นอนว่า การกระทำของอเมริกา ย่อมสร้างความไม่พอใจแก่พวกเขา เพราะเป็นการแสดงถึงการขยายอิทธิพลอย่างโจ่งแจ้ง ซึ่งเตือนพวกเขาให้ต้องระแวดระวังถึงพลังอำนาจอันมหาศาลที่จะแผ่อิทธิพลลงมาจากทางเหนือ ดังนั้น แม้ในทางการทูตประเทศเหล่านี้จะประกาศความเป็นกลาง ทว่า ทั้ง ๆ ที่เคยชิงชิงสเปนมาก่อน พวกเขาก็แสดงออกซึ่งความรู้สึกต่อต้านอเมริกัน และหันมาเข้าข้างสเปนมากกว่าจะเข้ากับอเมริกา จนถึงกับในกรณีหนึ่งโนเมกซิโก มีการจัดหาเงินทุนเพื่อเข้าช่วยเหลือสเปน ในอาร์เจนตินา ก็มีการเดินขบวนกันที่กรุงบูเอโนสไอเรส เพื่อแสดงการสนับสนุนสเปน เป็นต้น (Smith, 1994, p. 228) จะมีเพียงบราซิลเท่านั้น ที่เข้าข้างฝ่ายอเมริกา จนถึงกับยินยอมให้กองทัพเรืออเมริกาใช้สิ่งอำนวยความสะดวกที่ท่าเรือของตน ทั้งนี้ อาจสืบเนื่องมาจากภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่ได้รับมาจากโปรตุเกส** และความต้องการแข่งขันความเป็นใหญ่ในทางอำนาจในดินแดนซีกโลกตะวันตกกับอาร์เจนตินา

** บราซิลเป็นเพียงประเทศเดียวในดินแดนซีกโลกตะวันตกที่เป็นอดีตอาณานิคมของโปรตุเกส จึงได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมส่วนใหญ่จากโปรตุเกส ในขณะที่ประเทศลาตินอเมริกาอื่น ๆ ทั้งหมดล้วนเป็นอดีตอาณานิคมของสเปน และมีภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากสเปนเป็นส่วนใหญ่

สงครามสเปน-อเมริกาอุบัติขึ้นในช่วงที่การแข่งขันระหว่างนานาชาติในเอเชียตะวันออกดำเนินไปอย่างเข้มข้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจีน ซึ่งอเมริกาก็ร่วมมือพบปะอยู่ด้วย การที่อเมริกาเข้าสถาปนาอำนาจในแปซิฟิก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฟิลิปปินส์ ย่อมสร้างความวิตกกังวลแก่มหาอำนาจยุโรปและญี่ปุ่น แต่ที่จะมีผลโดยตรงก็คือเยอรมนี เหตุการณ์ที่เกี่ยวจะทำให้เกิดการปะทะกันระหว่างอเมริกาและเยอรมนีที่อ่าวเม็กซิโกในช่วงสงคราม ทำให้มหาชนอเมริกันมีทัศนคติในทางลบต่อเยอรมนี ซึ่งจะเป็นอยู่เช่นนี้เรื่อยมาจนถึงช่วงศตวรรษที่ยี่สิบ

สำหรับอังกฤษนั้น นับตั้งแต่สงครามอุบัติขึ้น อังกฤษได้ให้การสนับสนุนอเมริกา ทั้งที่มาจากทางฝ่ายประชาชนและจากทางฝ่ายรัฐบาล เมื่ออเมริกาประกาศสงคราม ประชาชนชาวอังกฤษได้มาร่วมชุมนุมสนับสนุนพร้อมในกองชาตินิยมทั้งที่นำสถานทูตสหรัฐอเมริกาในกรุงลอนดอน โจเซฟ แชมเบอร์เลน รัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทยของอังกฤษก็กล่าวสนับสนุนการทำสงครามของสหรัฐอเมริกาต่อหน้าสภาารอนชนจำนวนมาก (Bailey, 1969, pp. 465-466) และดังที่ได้กล่าวแล้ว ชาวอเมริกันยังเชื่อว่า ด้วยบทบาทของอังกฤษนั่นเอง ที่ช่วยให้อเมริกาไม่ต้องปะทะกับเยอรมนีในเหตุการณ์ที่อ่าวเม็กซิโก ตราบเป็นมิตรสนิทระหว่างอเมริกากับอังกฤษ จะพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ หลังจากนั้นมา ทั้งนี้ เนื่องจากความผูกพันกันทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และเชื้อชาติ และที่สำคัญคือ ความรู้สึกที่ต่อต้านนโยบายขยายอำนาจอย่างก้าวร้าวของเยอรมนีที่มีอยู่ร่วมกัน ความสัมพันธ์ที่กระชับมากขึ้นเรื่อย ๆ ระหว่างอังกฤษและอเมริกาเช่นนี้ ทำให้นักการทูตยุโรปต่างสงสัยว่า ทั้งสองประเทศนี้มีการทำสนธิสัญญาเป็นพันธมิตรกันอย่างลับ ๆ หรืออย่างไร

อย่างไรก็ดี บทบาทของอเมริกาที่จะดำเนินต่อไปในช่วงต้น ๆ ศตวรรษที่ยี่สิบ ก็ผิดจากความคาดหมายของชาติยุโรป อเมริกาไม่ได้เข้ารับบทบาทความเป็นผู้นำในการเมืองโลก และถึงแม้จะขยายอิทธิพลเข้าไปในลาตินอเมริกา แต่ก็ได้เข้ายึดดินแดนใด ๆ เป็นอาณานิคม แม้กระทั่งในสมัยของประธานาธิบดีทีโอดอร์ รูสเวลต์^{๑๑} ซึ่งเป็นนักการเมืองที่โปรแอ็กทีฟ ก็แสดงความระมัดระวังไม่ยุ่งเกี่ยวทางการทูตและการต่างประเทศ ดินแดนที่เขาเข้ายึดครองนั้น ก็เป็นเพียงพื้นที่เล็ก ๆ ที่กว้างเพียงสิบไมล์ ในอาณาบริเวณที่สร้างคลองปานามา ด้วยเหตุผลทางด้านยุทธศาสตร์ ลักษณะการเช่นนี้ จึงเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า อเมริกายังคงไม่ไว้วางใจ และหลีกเลี่ยงการเป็นพันธมิตรกับชาติยุโรป จะไม่ร่วมมือในการจัดการด้านการต่างประเทศอย่างใกล้ชิดกับประเทศใด ๆ อันเป็นนโยบายที่เคยดำเนินมานับตั้งแต่แรกก่อตั้งประเทศ แม้ในสายตาของชาติ ต่าง ๆ อเมริกาได้เข้าแบกรับ "ภารกิจของคนผิวขาว" ในการที่จะช่วยเหลือชาวฟิลิปปินส์ให้เป็น "ชาติอารยะ" ทว่าอเมริกาก็พยายามยืนยันว่า การปกครองของคนในบังคับของตนแตกต่างจากชาติมหาอำนาจจักรวรรดินิยมอื่น ๆ กล่าวคือ มิใช่เพื่ออำนาจและความภาคภูมิใจของชาติ หรือเพื่อการค้า การพาณิชย์ หรือการฉวยผลประโยชน์ แต่เพื่อมนุษยธรรมและอารยธรรม นั่นคือ ความเจริญก้าวหน้า

^{๑๑} Theodore Roosevelt ประธานาธิบดีคนที่ ๒๖ ตั้งกษัตริย์ฟิลิปปินส์ อยู่ในตำแหน่งระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๐๑ - ๑๙๐๙

ของคนพื้นเมืองเอง ในระหว่างการหาเสียงเพื่อชิงตำแหน่งประธานาธิบดีในปี ค.ศ. ๑๙๐๐ พรรคเดโมแครทได้ใช้ประเด็นการยึดครองฟิลิปปินส์เพื่อโจมตีประธานาธิบดีแมคคินลีย์ซึ่งเป็นคู่แข่งตำแหน่งว่า "วิธีการจักรวรรดินิยมที่ประธานาธิบดีใช้อยู่ในฟิลิปปินส์คือวิธีการของทรราช เพราะมันได้เกิดจากความยินยอมพร้อมใจของผู้ที่ได้รับการปกครอง" ประธานาธิบดีแมคคินลีย์ย้อนกลับด้วยคำถามว่า "การที่เรากระทำการเพื่อบุคคลธรรมดาใครคนใดนั้น จำเป็นต้องขอความยินยอมจากเขาด้วยหรือ?" (DeConde, 1978, p. 324)

กระนั้นก็ดี เมื่อพิจารณากระบวนการต่าง ๆ ที่นำมาสู่จุดสูงสุดคือ การทำสงครามและการเข้ายึดดินแดนต่าง ๆ อย่างห้าวหาญของอเมริกันนั้น ก็จะทำให้เห็นว่า เป็นไปด้วยความตั้งใจ สองใจและตัดสินใจไม่ตก สนธิสัญญาปารีส กว่าที่จะได้รับอัศวินนั้น เป็นการอภิปรายและโต้เถียงกันอย่างขนานใหญ่ ซึ่งทั้งนี้ เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความไม่พอใจในบทบาทของคนที่เข้าไปปกครองคนต่างชาติต่างวัฒนธรรม ในแง่มุมนี้ เราสามารถเห็นข้อแตกต่างระหว่างสหรัฐฯ กับสเปนได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ สเปนนั้น เห็นได้ว่า ยอมที่จะหมดเนื้อหมดตัวไปกับเกียรติยศแห่งความเป็นจักรวรรดิในดินแดนคิวบา ทั้ง ๆ ที่พบจะไม่มีอะไรเหลือแล้ว ทั้งในทางการเมืองและการทหาร ส่วนสหรัฐฯ นั้น แนนอน^{๑๑} ไม่มีวันที่จะยอมทุ่มเทถึงขนาดนั้น มหาอำนาจอเมริกันนั้น แม้ว่า จะปรีดาปราโมทย์กับชัยชนะในสงครามที่ได้มา ทว่า ความสนใจในกิจการภายนอกและอาณานิคมได้พิสูจน์ให้เห็นว่า เป็นเพียงอารมณ์ที่เกิดขึ้นเพียงชั่วคราว และจางหายไปในเวลาไม่นาน หลังจากนั้นเอง พวกเขา ก็ "หันกลับมามองข้างใน" กล่าวคือ ความสนใจของพวกเขามุ่งกลับไปกับการปฏิรูปภายใน ในขบวนการปฏิรูปเพื่อความก้าวหน้าของประเทศในต้นศตวรรษที่ยี่สิบ สงครามสเปน-อเมริกา ซึ่งมองในภาพใหญ่ของประวัติศาสตร์โลก นับเป็นเหตุการณ์ที่มีความสำคัญ เพราะเป็นการดัดจริตของมหาอำนาจเก่า และการก้าวขึ้นมาของมหาอำนาจใหม่ แต่ดูเหมือนว่า สำหรับชาวอเมริกัน เมื่อเวลาผ่านไป ก็เป็นแค่เพียง "That splendid little war" อันเป็นฉายาที่รัฐมนตรีต่างประเทศจอห์น เฮย์^{๑๒} ตั้งขึ้น ซึ่งสื่อถึงการเป็นเพียงสงครามเล็กๆ ครั้งหนึ่ง ทว่า ละครการตาเพราะชัยชนะที่ได้มาอย่างง่ายดาย และสร้างสถานะความเป็นมหาอำนาจระดับโลกให้แก่ประเทศ ในช่วงเวลาที่นักประวัติศาสตร์ให้ความเห็นว่า อันที่จริงแล้วและเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุดในประวัติศาสตร์การสงครามที่เคยมีมา (Pratt, 1965, p. 212)

กระนั้นก็ดี แม้ชาวอเมริกันจะไม่เห็นความแตกต่างของสงครามครั้งนี้จากสงครามครั้งอื่น ๆ แต่สำหรับนานาชาติประเทศ แนนอนว่า นับจากนี้ไป ในการวางแผนการดำเนินนโยบายต่างประเทศ พวกเขาจักต้องคำนึงถึงปฏิภานที่อาจจะมีความจากอเมริกา และด้วยเหตุดังนี้ แม้ว่าอเมริกาต้องการที่จะปลีกวิเวกจากการเมืองของส่วนอื่น ๆ ของโลกเช่นที่ได้เคยพยายามกระทำมา สักเพียงใด โอกาสและความเป็นไปได้ ก็จักมีน้อยลงทุกที

^{๑๑} John Hay ได้รับหน้าที่ในรัฐบาลแมคคินลีย์ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๘๙๘ และสืบตำแหน่งต่อมาในสมัยรัฐบาลรูสเวลต์ ประธานาธิบดีคนถัดมาจนถึงปี ค.ศ. ๑๙๐๕

บรรณานุกรม

- Baily, T.A. (1969). *A diplomatic history of the American people* (8th ed.). New York: Meredith Corporation.
- Combs, J. A. (1983). *American diplomatic history: Two centuries of changing interpretations*. Berkeley: University of California Press.
- _____. (1997). *The history of American foreign policy* (2nd ed.). New York: McGraw - Hill.
- DeConde, A. (1978). *A history of American foreign policy*. (3rd ed.). New York: Scribner.
- Gilderhus, M.T. (2003). U.S.-Latin American relations, 1898-1941: A historiography review. In Schulzinger, R.D. *A companion to American foreign relations*. Malden, MA: Blackwell.
- LaFaber, W. (2002). *The Cambridge history of American foreign relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mayers, D.A. (2007). *Dissenting voices in America's rise to power*. New York: The Cambridge University Press.
- Paterson, T.G. (Ed.). (1978). *Major Problems in American foreign policy: Documents and essays*. Lexington, Mass: D.C. Heath and Company.
- Pratt, J. W. (1965). *A history of United States foreign policy* (2nd ed.). Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.
- Smith, J. (1994). *The Spanish - American War: Conflict in the Caribbean and the Pacific, 1895 - 1902*. New York: Longman.
- Tindall, G.B., & Shi, D.E. (1996). *America: A narrative history* (4th ed.). New York: W.W. Norton & Company. Inc.
- Kim, Y.K. (1981). *American Frontier activities in Asia: US-Asian relations in the Twentieth Century*. Chicago: Nelson-Hall Inc.